КҮСКҮ ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеН

ШЫН

1963 ч. СЕНТЯБРЬ 5 ЧЕТВЕРГ № 211 (5615).

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Чаңгыс сып-даа кукуруза черге кагбас

Республикада база бир үнелиг культураның ажаап алыышкыны — кукуруза силостаашкыны чоруп турар. Бо ажыл—күскү хову ажылдарының база бир харыысалгалыг адыры. Тываның колхозтары болгаш совхозтары бо чылын 43 мүн ажыг гектар кукурузаны тараан. Ол дээрге ниитиниң мал ажылынга шыктыг чемнериң улуг курлавыры, эътти болгаш сүттү бүдүрериң көвүдериниң, ынчангаш ажылчы чоннарның чаагай чоруун белдериниң курлавыры-дыр.

Ол дугайын көдээниц ажыл-ишчилери эки билир. Бо чылдың агаар-бойдузунун байдалы үүнүшке таарымча чок болган болза-даа, хөй-хөй ажыл-агыйлар кукурузаның бедик дүжүдүн өстүрүп алгылаан. Тывага бо культураның бедик дүжүдү дээш социалистиг чарыштың эгелекчилери болган межегейжилернин ажылынын түңнели ам база-ла багай эвес. Мында кукурузачылар гектар бүрүзүнден орүмаа-биле 250—300 центнер ногаан массаны ам ажаап ап эгелей бергеннер. Кукурузаның бедик дүжүдү дээш чарыштын мурнуку одуруунда Чөөн-Хемчик районунун «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң кукурузачылары чоруп турар. Олар бо чылын 875 га кукурузаны шын дөрбелчиннер-биле тараан, оон чайгы ажаалгазын үлегерлиг чоруткан, ам гектар санындан орүмаа-биле 420 центнер ногаан массаны ажаап алган. Оларның аразында Оржак Соруулга, Монгуш Удувас-оол олар га бүрүзүнден 400—500 центнер ногаан массаны силостап алгылаан. Ол дээрге кайгамчык эки-дир!

Эрткен чылдың бедик түңнелдери-биле деңнээрге үстүнде саннар бичии ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа ол дээрге биске бо чылдың берге болгаш кандаашкынныг чайынында ёзулуг кызымак, ёзулуг маадырлыг ажыл-иштиң түңнели-дир. Шак ындыг чүткүл-биле хөй-хөй кукурузачылар ажылдаан болгаш малдың шыктыг чеминиң элбек дүжүдүн өстүрүп алгылаан. Ам ол күш-ажыл аная-ла хадас эртцезин дээш сагыш салыр, кызымак күш-ажылдың ёзулуг үре-түңнелин көргүзер—өстүрүп алган кукурузаны чидириг чокка бүрүн ажаап алыр, чаңгыс сып-даа кукуруза черге кагбас ужурлуг бис. Оон ачызында ниитиниң малына улам-на хөй чемни белеткеп алырының аргазы хандыртынар.

Колхоз, совхоз бүрүзүнге кукуруза дүжүдү чогуур үеинде болгаш чидириг чокка ажаап алдынган турун дээш бүгү күштү мобилизастаар, кижилерни болгаш техниканы четчир кылдыр таарыштыр тургузар, бар машина бүрүзүнүң белик бүдүрүкчүлүг ажыглалын хандырар херек.

Бистин республиканың әрте соок дүжер байдалында кукурузаны 80—85 хүү шыктыг турда-ла ажаап ап эгелей бээр. Ындыг кукурузаны ол хевээр бодун силостаарга шынары бакыраар, ону ол олчаан тырый бастырып турар үеде чемиштиг сүүзүнүн чидирер. Ынчангаш силостап турар кукурузаның ол чемиштиг сүүзүнүн камгалаар төлөөде, аная кызыл-тас болгаш арбай саванын холуур херек. Оон ачызында саваннындаа, кукурузаның-даа мал чеминге үнези экижиир болгаш кукурузаның чемиштиг шынары камгалаттынар дээрзин ажыл-агыйларның удуртукчулары утпаза чогуур. Кукурузасаван силоска үүрмектээн саванны холуурунуң хуузун 20—25 чедирер. Кукуруза биле саванны шак ынчаар холуп силостаары — мал чеминге немелде, эки шынарлыг күрлавыр ол болур. Таңды районнун «Коммунизмнин херели» колхозу баштай кестинген кукурузаның ногаан массазының чүгле болун фермалардан ырак черлерде силостап, саван-биле холувайн турары канчаннда таарышпас.

Кукуруза силостаашкынынга чарыгдалларны эвээжелир болгаш ону фермалар чоогунга, чер кырынга силостап алырын организастаза чогуур.

«Сукпак» совхоз ындында-ла чавыс дүжүттүг кукурузаны 30 сантиметр бедик кестирип, улам чидириг-лиг ажаап, кукурузаның ногаан массазының он хуузун черге каап турганын партия-күрүне контролю илередип, хемчег алган. Кукуруза ажаап алыышкынынга шак ындыг ажылагыйжы эвес, харыысалга чок чоруткту өске ажыл-агыйларның удуртукчулары канчап-даа болдурбас ужурлуг.

«Тиилелге» совхозтуң удуртукчулары кукуруза силостаашкынынга ёзу барымдаалаар, ону үүгле ынаар дүрген-не карак ажыт хөөп кааптарын болаар чоруткту болдуруп турганнар. Ылаңгыя кукурузачы Молдуу Мас-оолдун улуг күзениишкин үндүрүп тургаш өстүрүп алган кукурузазын төп сүт-бараан фермазынга өдек-биле холуй хөмдүрүп, силостун шынарын бакыраныр казаны буруулуг херек болган.

Кукуруза — ол дээрге тараа, сүт, эът-тир. Ынчангаш ону тараан ажыл-агый бүрүзү, кукурузачы бүрүзү сып бүрүзүнге чедир чогуур үеинде болгаш чидириг чокка ажаап алыры — бо хүннерде дайынчы сорулгаларның биреэзи.

Колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, тускай әртемниглери, бүдүрүлге эргелелдериниң ажылдакчылары, партия болгаш комсомол организациялары бүгү кукурузаның ажаап алыышкынын үлегерлиг организастаар хүлээлгелиг. Кукуруза дээш бо чылгы чарыштын ёзулуг түннели ам үнер. Кым канчаар ажылдаанын ам көөр. Хөй кукуруза өстүрүп алыр дугайында чаагай хүлээлге алыры-биле кызыгаарлаттынын каащ, а херек кырында багай ажыллаан кукурузачылар база-ла бар.

Күскү хову ажылдарының дакпырлажы берген амгы изиг түлүк хүннеринде кукуруза ажаап алыышкынында механизаторларның, чолаачыларның аразында массалыг социалистиг чарышты организастаары, ол чарышты дээштиг болдурары, кукурузачыларның ажылының түңнелдерин хана солуннарга, агитхуудустарга, көргүзүг, хүндүлел самбыраларынга, эргелелдер болгаш республика солуннарынга илередип бижиири чугула.

Эргим кукурузачылар! Кукуруза дээш демисел—тараа дээш демисел-биле бир дөмей дээрзин утпаңар. Кыштың берге үеин чоокшулап келди. Ниитиниң мал ажылынга быжыг чем-суурну тургузаалыңар, өстүрүп алганывыс ногаан массаларны бичиилаа чидириг чокка, эки шынарлыг ажаап алыылыңар! СЭКП-нин XXII съездизинин шиитпирлериниң болгаш Программазының чедиишкинниг күүселдезинге база бир күш-ажылчы салыышкынывыс ол болзун.

„Борба" солуннуң редакциязынга „Политика" солуннуң редакциязынга

ЮСФР-ге бистиң чоруп турган үевисте Югославияның тустус районнарынга, хоорайларынга, көдээ суурларынга келирин чалаан хөй санныг телеграммалар болгаш чагаалар Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының янзы-бүрү организацияларындан болгаш хамаатыларындан мээн адымга келгилээн.

Шаг-үениң чедишпес болган ужурунда бо бүгү чалалгаларны хүлээп алыр аргажок болганывыска ханы хараадап база бодунуң хүндүлээчел ёзузун илергейлээни дээш бүгү югослав организацияларга болгаш хамаатыларга чүректиг ханызындан өөрүп четтириишкинни силерниң солуннарыңарны дамчыштыр чедирерин дилеп тур бис.

Н. ХРУЩЕВ.

1963 чылдың сентябрь 2.

Н. С. Хрущев Москвада чанып келген

СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы Н. С. Хрущев кадайы-биле кады сентябрь 3-те Югославиядан Москвада чанып келген.

Эш Н. С. Хрущев Югославияның Коммунистер эвилелинин Чингине секретары, Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының Президентизи Иосип Броз Титонун чалаанын ёзугаар акы-дуңма чуртка ийи неделяда дыштанылгазын эрттирген.

Н. С. Хрущевту үлеп чораан СЭКП ТК-ның секретары Ю. В. Андропов, СЭКП ТК-ның кежигүү, СЭКП-нин Москва хооркомунун бирги секретары Н. Г. Егорычев, СЭКП ТК-ның кежигүү, СЭКП-нин Ленинград үлетпүр обкомунун бирги секретары В. С. Толстиков Москвада база эвээ келгеН.

ССРЭ-ниң Камгалал министринин ДУЖААЛЫ

1963 чылдын сентябрь 3 Москва хоорай

ДОКТААТТЫНГАН ХУУСААЛАРЫНДА АЛБАНЫН ЭРТТИРГЕН ШЕРИГ АЛБАННЫГЛАРНЫ ССРЭ-НИҢ ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРИНДЕН ХАЛААР ДУГАЙЫНДА БОЛГАШ ШЕРИГНИҢ ЧИҢГИНЕ АЛБАНЫНГА ЭЭЛЧЕГЛИГ КЕЛДИРИИШКИН ДУГАЙЫНДА

Бүгү-ниити шериг хүлээлгезинин дугайында хоойлуга дүүштүр **дужаарым болза:**

1. Доктааттынган хуусааларында шеригнин чингине албанын эрттирген солдаттарны, матростарны, сержантыларны болгаш старшиналарны Совет Армиянын, Шериг-Далай Флодунун, кызыгаар болгаш иштики шериглернин хүрээленинден курлавырже халаар.

2. Бо дужаалдын 1 чүүлүнде айыткан шериг албанныгларны халаары-биле холбаштыр 1944 чылда төрүттүнген, чиигелде болгаш келдириишкиннин хуусаазын сонгаарладыр эргези чок хамаатыларны, а ол ышкаш келдириишкиннин сонгаарлаткан хуусаалары төнген болгаш чажыттары шеригнин чингине албанында турар келдириишкин назылыг хамаатыларны Совет Армияга, Шериг-Далай Флодунга, кызыгаар болгаш иштики шериглерге шеригнин чингине албанынга келдиртир.

3. Дужаалды бүгү роталарга, батареяларга, эскадрилияларга болгаш корабльдерге чарлаар.

ССРЭ-ниң Камгалал министри Совет Эвилелинин Маршалы Р. МАЛИНОВСКИЙ.

Төрээн чурттуң шыгжамырынга хөй тарааны бээр дээш

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле партияның шиитпирлерин күүсетпишаан, Таңды колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң колхозчулары, совхозтарның ажылчыннары, тускай әртемниглери болгаш көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчылары кубаньчыларның үлегерин ёзугаар дүжүт ажаап алыышкының организастыг чорудар дээш, чуртка хөй-ле тараана бээр дээш демисежип турарлар.

Бо чылын эргелелдиң ажыл-агыйлары 175,5 мүн гектар тараана ажаап алыр. Ол болза 1962 чылдагызындан 14,6 мүн гектар хөй.

Бедик дүжүт дээш демиселди карак-кызыл чоруткан ының ачызында әлээн хөй колхозтар болгаш совхозтар бүгү көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн өстүрүп алган. Балгазының тараажыларының бедиткен социалистиг хүлээлгези бүгү Тывага билдингир. Чүл дизе, «Революцияның чалбыжы» колхозтуң ажыл-ишчилери боттарының курлавырларын болгаш аргаларын санап көргеш, 442,6 мүн пуд тараана Төрээн чуртка бээр деп шиитпирлээннер, ол дээрге планда көрдүнгенинден 137,4 мүн пуд хөй.

Балгазынчыларның бо кайгамчыктыг инициативазын кожазы колхозтар изин-биле деткээннер. Ленин аттыг колхозтуң тараажылары 4000 тонна тараана, азы гектар бүрүзүнден 9 центнерни күрүнеиин шыгжамырынга урар деп шиитпирлээннер. Үүгле «Тиилелге» совхозтан бо чылың Төрээн чурт күр чериин 854.700 пуд тараазын алыр. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязындан чартык миллион пуд ажыг тараа, а эргелелдин бүгү ажыл-агыйларындан 4.000.000 пуд тараа күрүнеиин шыгжамырынга кирер.

Сентябрьнын 1-ге чедир эргелелдиң ажыл-агыйлары 7000 тонна хире тараана күрүнеге саткан. Ынчалза-даа күрүнеге тараа садарының темпизи бистин алган хүлээлгевисти хуусаа бетинде чедиишкиннинг күүседир дээнинден ажок оожум чоруп турар. Ындыг болганда партия организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай әртемниглери, бүгү колхозчулар болгаш совхозтарның ажылчыннары салган сорулганы алдарлыы-биле күүседир дээш ажок күзениишкиннинг ажылды чорудар ужурлуг. Ам агаар-бойдустуң байдалы доктаамал эки эвес деп үвени болдаш, дүжүт ажаап алыышкының, ангыс андарылгазын, мал чемнериниң белеткелин дүрген чорударынга хүн бүрүзүн, шак бүрүзүн эн эки ажыглаар херек.

Ажаап алыышкынга хүн бүрү бичии-ле оожумнаашкын улуг чидиригни болдурар. Тараана бүрүн камгалап алыры дээш демисел—ам көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң кол сорулгазы. Ындыг турбуже, бүгү улустуң байлаа болур тараана камгалап алыр дугайында ёзулуг ажыл-агыйжы сагыш салыышкын чамдык черлерде көзүлбейн турар.

СЭКП обкомунун бюроозу «Дүжүт ажаап алыышкының болгаш күрүнеге тараа садарын организастыг чорудар талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны чоокта чаа чугаалашкаш, тараа культуралары бүгү черлерде бышкан турда-ла хөй колхозтарда, совхозтарда дүжүт ажаап алыышкыны оожум болгаш организас чок чоруп турар деп демдеглээн. Сентябрь 1-ниң медээзи-биле алырга, бистин эргелелдин ажыл-агыйларында 25.000 га шөлдүң тараазы бастыртынган азы бүгү тараа культураларының шөлүнүн үүгле 14 хуузу болган.

Каа-Хем районнун «Кызыл тук», Ленин аттыг, «Совет Тыва» колхозтары, Таңды районнун «Тиилелге», «Элегес» совхозтары болгаш «Совет Россия», «Коммунизмниң херели» колхозтары, ол ышкаш Бии-Хем районнуң чамдык ажыл-агыйлары ажаап алыышкын ажылдарын онза оожум чорудуп турарлар. Эргелелдин тускай әртемниглери, колхозтарның болгаш совхозтарның партия организациялары бо әң чугула улус ажыл-агыйжы болгаш политиктиг кампанияны четпес удуртуп, колхозчуларны, совхозтарның ажылдакчыларын ажаап алыышкынны чедиишкиниг чорударынче, күрүнеге тараа садар планны чугаажок күүседиринче кошкак мобилизастап турарындан мындыг байдал тургустунган.

Эргелелдин ажыл-агыйларында 70 ажыг комбайннар, хөй санныг жаткалар болгаш ажаап алыышкының, тараа арыглаашкының өскедда техникалары амга чедир ажылга кирбээн. «Тиилелге» совхозта амга чедир эде кылдынмааны-биле 40 ажыг комбайн, Каа-Хем районнун «Совет Тыва» колхозунда 10 чедир комбайн, дуржулга станциязында 18 комбайн хүн бүрү ажаап алыышкынга киришпейн турар.

Әлээн хөй ажыл-агыйларда ажаап алыышкын ажылдарының шынарынче чогуур кичээнгей салбайн, кезилдеге, тавыча-ларны бөлеринге, тараана сөөргүүнге болгаш ажылдап кылырынга улуг чедиригни бүрүп турар. Ылаңгыя «Совет Тыва», «Ленинчи орук», «Кызыл тук» колхозтарда, «Тиилелге», «Межегей» совхозтарда ажаап алыышкын ажылдарының шынарын багай контрольдап турар. Бо айыткан ажыл-агыйларның агрономнары комбайнерлерниң күүсеткен ажылын хүн бүрү контрольдавайн база хүлээп албайн турар. Шынгыы контроль чогун ажыглап алгаш, чамдык механизаторлар шөлдерге тарааларны сылак арттырып, хөрүн аразынга тарааның хөй молдуурук баштарын каап, бастырылганың шынарын хынап көрбейн турар.

Бии-Хем районнун ажыл-агыйларында болгаш Таңдының «Коммунизмнин херели» колхозунда комбайнерлернин ажааган шөлдерин хүлээп алырын ажыл-агыйларның удуртукчулары баштаан тускай комиссия чорудуп турары кончуг шын. Ажаап алдынган шөлдү комиссия хүлээп алган соонда, ажылдың кончуг эки шынары дээш комбайнерлерге немелде төлевирин тыпсын, а брак болган таварылгада чогуур хемчегни хүлээдип турар. Автомашиналарның кузовтарын эки кылбаанының хараазындан тарааның сөөртүлгезинге база улуг чидиригни болдуруп турары дээш, № 2 АТК-ның удуртукчуларын болгаш чолаачыларын маңза чемеледе чогуур.

«Межегей» совхозтуң директору эш Пащенковун, кол агроному эш Лысактын буруузу-биле 18 тонна чочак-тараана, үрезинге хереглээр 15 тонна кызыл-тасты изиткен чорук тараана камгалаарынга харыысалга чок буруулуг херек болур. Үрелип бакыраанындан ол үрезинин үүгле мал чеминге ажыглаар апарган. Сорттуг кызыл-тас биле чочак-тараага шак ындыг байдал «Элегес» совхозка, «Коммунизмниң херели» колхозка база болган. «Кызыл тук» колхозта кызыл-тас ам изин турар. «Совет Тыва» колхозта тавычалай кезин каан 25 га чочак-тараа агроном эш Даваалайның шүшпеп чоруунун хараазындан өй-шаанда бастыртынмайн, чеми өзүп үнүп, довурак-биле холушкан чыдар. «Кызыл тук» колхозтуң шаңында кызыл-тасты кургадырын организаставаанындан база-ла изип бакыраарынга чедип турар.

Бо чылын өл-шык орай дүшкенинден дыка хөй тараалардың үнүжү кыска болган ужурунда, участок бүрүзүнге ажаап алыышкынын каңдыг аргазын хереглээрин агрономнар тодаргай байдалдарны көрүп шиитпирлээр болгаш бүгү дүжүттү бүрүн ажаап алырын хандырар ужурлуг. Тараа арыглаар машиналарны, кургадылга ажыл-агыйын үзүктел чок ажылдадыры, ангылап ажаап алыышкынны калбаа-биле ажыглаары эргежок чугула. Ол болза белеткел пунктуларынче арыг болгаш кургаг тарааны сөөртүрүн, тараа культураларының 40 мүн тонна эки шынарлыг үрезиннерин уруп алырын база мал ажылынга тараа артыышкыннарын арттырып алырын хандырар.

Колхозтарның ревизия комиссияларын, партия-күрүне контролюнга дузалаар белүктерниң кежигүннерин, тускай әртемниглерин тарааның чидириглери-биле демиселге калбаа-биле хандыдар, көдээниң бүгү ажылышчилериниң кичээнгейин угландырар херек. Үүгле ажаап алыышкын ажылдарын өй-шаанда болгаш бедик шынарлыг чорудар болза, ажыл-агый бүрүзүнге күрүнеге тараа садар талазы-биле доктаатканы планны болгаш алган хүлээлгени күүседири, үрезин болгаш мал чеми фондуларны тургузары, колхозчуларның күш-ажылының натура төлевири ам хандыртынар ужурлуг.

Ажаап алыышкын ажылдарын багай организастаар турарының хараазындан тарааның кезилдезинин темпизи дыка кулу, хүнде бир комбайнга ажылдап кылырының нормазы 12—15 гектар турда, херек кырында 3—5 гадан ашпайн турар. Оон түңнелинде эргелелдин ажыл-агыйларында ажаап алыышкынын өгезинден бөөр үүгле 33 мүн гектар тараа кестинген, азы ол үениң дургузында ажаап ап болурундан үш катап эвээш болганы ол-дур.

Ажаап алыышкын болгаш күрүнеге тараа садарының планын күүседири көдээниң ажыл-ишчилеринге улуг шылгалда. Бо шылгалданы чедиишкиниг тудар төлөөде, механизатор бүрүзү хүн санында доктаатканы нормадан ажып турар бедик көргүзүгүү чедип алган турар кылдыр колхозтарның, совхозтарның шөлдеринге ажылды ынчаар организастаар херек.

Ажаап алыышкын-биле чергелештир келир чылдың тарылгазынга ангыс андарылгазын бүрүн белеткээри, чаягаар үнген болгаш тарымал сигеннерни ажаап алыры, силос салыышкынын, саван бөлерин күштелдирери, мал кыштагладыышкынынга белеткелди чорудары эргежок чугула.

Тараа—улустуң байлаа, ынчангаш, ол өй-шаанда ажаап алдынган болгаш бүрүн кадагалаттынган турар ужурлуг. Үүгле ындыг байдалда күрүнеге тараа садар хүлээлгевисти алдарлыы-биле күүсеп, үрезинни бүрүн уруп ап шылаар бис.

Н. КУЦЕНКО,
Таңды колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң начальниги.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының ховуларында дужүттү өй-шаанда ажаап алыры дээш шудургу демисел чоруп турар. Сентябрь 1-ге чедир 57,6 мүн гектар шөлдүң тараазы кестинген ийикпе, азы ол 19,4 хуу болуп турар. 46,2 мүн гектар шөлдүң тараазы бастыртынган. Ажылдың темпизи мурнукузу хевээр оожум болуп турар. Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйлары тараана кестирер болгаш бастырар талазы-биле дыка хожудап турар. Ында тараа культураларының үүгле 1,4 хуузу ажаап алдынган. Ынчаарга тараа бастырылгазы амга чедир эгелевээн.

Бии-Хем районнун ажыл-агыйлары дүжүт ажаап алыышкынының ажылдарын база оожум калбартып турар. Ында 29.539 гектар шөлден 3.779 гектар тараа культуралары кестинген. «Өөк» совхоз тараа культураларының үүгле 4,2 хуузун ажаап алган. Ол дээрге ёзулуг-ла ведежок темп-тир! Оон-биле кады ажыл-агыйның удуртукчулары эштер Лихтин болгаш Головин олар тараа кезилдезин дургедедир дээш эргежок чугула хемчеглер албайн турар.

Ажаап алыышкын эгелээнден бээр 100 гектар тараа культураларын кестирип, оон иштинден 50 гектарны бастырган болгаш эрткен беш хонукта чаңгыс-даа гектар немелде өзүлде бербээн, «Тыва» совхозта дүжүт ажаап алыышкынының талазы-биле байдал аажок дүвүрээзинниг болуп турар. Ындыг чорукту чүнүң-биле тайылбырлаар силер, эштер Юртаев болгаш Поминов?

Чамдык ажыл-агыйлар дүжүт ажаап алыышкынын болгаш тараа культураларының бастырылгазын үр үеде чорудуп турар болза-даа күрүнеге мурнунга бирги хүлээлгезин күүседириинче амга чедир эгелеп кирбээн. Чижээ, «Сүт-Хөл» совхоз (директору эш Соловьев, агроному эш Иванов) 392 гектар шөлдүң тараа культуразын кестирген хирезинде баштайгы 9 тонна тараана үүгле сентябрь 2-де күрүнеге дужааган.

Барыын-Хемчик районда үүгле «Шекпээр» совхоз күрүнеге тараа дужаап турар.

«Тээли», «Барлык» совхозтар, а ол ышкаш Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң бүгү ажыл-агыйлары тараа дужаалдазынче амга чедир эгелеп кирбээн.

Тараа дужаар талазы-биле «Кек-Тей» совхоз (директору эш Ломаев, агроному эш Свечников) мурнукузу хевээр мурнап турар. Ол ажыл-агый күрүнеге тараа дужаарының планын 80,8 хуу күүсеткен.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары сентябрь 3-ке чедир тараа хүлээп алыр пунктуларга 586,8 мүн пуд тараана чедирген ийикпе планын 8,7 хуу күүсеткен.

Республикада мал чемнериниң белеткели база аажок чавыс темпилиг чоруп турар. Сентябрь 1-ге чедир сиген белеткээриниң талазы-биле план 38,6 хуу, силос талазы-биле —0,7 хуу база будук-бүрү чемнер белеткээр талазы-биле — 3,8 хуу күүсеттинген. Ылаңгыя таңдычыпар бедүүн чемнер белеткээр талазы-биле аажок оожум ажылдап турар. Бо талазы-биле «Кек-Тей» совхоз эң сөөлгү черни эзлеп турар. Ол ажыл-агыйның удуртуичулары малдың быжыг чемсуурун тургузарының ужур-дузазын чедир үнелеевейн турарының ужурунда сиген белеткээр ажылды ёзулуг организастап шыдавайн турар. Оон түңнелинде совхоз сиген белеткээр талазы-биле планын сентябрь 1-ге чедир үүгле 2,4 хуу күүсеткен. «Кек-Тей» совхозтуң удуртуичулары сигенни чогум кажан белеткээр деп турарыл?

Сиген белеткээриниң планын 13 болгаш 19,5 хуу күүсеткен мал семиртир «Сукпак» болгаш «Тыва» совхозтарда байдал база дүвүрээзинниг. Малды эки семиртиринге четчир санныг чемнерлиг болуру ол ажыл-агыйларга кымдан-даа артык чугула болгай.

«Мал семиртир» трестиң директору эш Глотов байдалды эдер болгаш идегелдиг чем-суурну хандырар дээш эргежок чугула хемчег алыры чугула турган. Силерниң удуртуп турарыңар «Сукпак» болгаш «Тыва» совхозтар амга чедир чаңгыс-даа килограмм будук-бүрү чемнер белеткеевээнин бодап көрүңер, эш Глотов!

Сиген кезер шынааларга ажылды канчаар организастаарының үлегер-чижээн «Чыраа-Бажы» совхозтуң коллективи (директору эш Аржаалай) көргүзүп турар. Ол совхоз сиген белеткээриниң планын 57,6 хуу күүсеткен.

Каа-Хемниң «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артелиниң (даргазы эш Зайцев) кежигүннери мал чемнери белеткээр ажылды чедиишкиниг чорудуп турар. Ол ажыл-агыйда бирги комплексилиг бригада сиген белеткээриниң онаалдазын күүседипкен. Ол бригада план ёзугаар 3.000 центнер сиген белеткээр планныг тургаш, 3.075 центнерни бөлүп сараттаан. Ук бригадада Валентин Горохов болгаш Парфен Болтовский олар бедик көргүзүглүг ажылдап турар. «Тиилелге» колхоз силос салыр ажылды бөгүн доозуп турар.

Тожу район (партком секретары эш Машпаадай, райкүүском даргазы эш Оолак) шыктыг чемнер белеткээр талазы-биле эрткен чылдар-биле бир дөмей мурнап турар. Район силос салырының планын 125,4 хуу күүсеткеш, ол ажылды үргүлчүлеп турар. Барыын-хемчикчилерниң, чөөн-хемчикчилерниң, өөрүжүлерниң база тес-хемчилерниң деңнежир ужурлуг чери ол-дур.

Дүжүт ажаап алыышкыны, мал чемнерин белеткээри болгаш күрүне мурнунга хүлээлгелерни күүседири ышкаш ындыг чугула көдээ ажыл-агый ажылдарын чедиишкиниг чорударының шиитпирлиг хүннери ам эгелээн. Көдээниң ажыл-ишчилери, бо сорулгаларны шиитпирлээринче бүгү күштү салыылыңар!

Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының кукурузачылары кукурузаны бөлүк-бөлүү-биле ажаар арганы калбаа-биле ажыглап турар. Бирги трактор-хову бригадазында кукурузачы Ф. Жаворонкиниң участогунда кукуруза ажаар он комбайн хары угда ажылдап турары.

ЧУРУКТА: Дуржулга станциязының бирги бригадазында кукурузаны бөлүү-биле ажаар арга-биле ажылдап турары.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

ТАРААЗЫН АЖААВЫШААН...

Таңды эдектеринде дүжүт ажаап алыышкыны түлүктеп чоруп турар. Агаар-бойдустуң таарымчалыг байдалдарын ажыглавышаан, тараажылар бо чылдың дүжүдүн чидириг чокка ажаап алырынче бүгү күзениишкинин салган. Дуржулга станциязының № 5 бригадазында ажыл-иш улам шуудап турар. Өңгүр-сарыг хевис ышкаш чаттыла берген тараалларда хову корабльдери эжиндирип чоруп турар.

Дүжүттү кыска хүүсаада чидириг чокка ажаап алыр төлөөде, бригаданың ажыл-ишчилери болдунар-ла аргаларны хереглээр деп шиитпирлээн. Мынчангаш тараана ангылап-даа, дорт комбайнаашкын-биле-даа ажаап турар. Ол ажылдарга мурнакчылар тыптып, олар ажылга хынамчалыг, туттунуур, кызымак болурунун үлегерин көргүзүп турарлар.

Ангылап ажаап турар комбайнерлерниң аразында эштер Иванов, Буриков дээре ажылдап турар. Хүн бүрүде 33 гектар чериң тараазын чалдай кестирер онаалгазын ажыр күүседип, 40—50 га чедирип турар эрестер-дир ол. Кестирген чалдарны бөлдүрериниң нормазы хүнде 20 га турда, белукчулер Кошкаров, Горин 30—35 га чедир бөлдүрүп турар. Чолдак сыптыг тараалларны дорт комбайннаашкын-биле ажаап турар. Комбайнерлер Кымысов, Чайзат Канооол хүн бүрүде 13—16 гектар черниң тараазын ажаап ап, тараа чидириглерин болдурбазының үлегерин ажаап алыышкының эгезинден-не көргүзүп келгеннер.

Таңдының тараажылары Төрээн чурттуң шыгжамырларынче хүн бүрүде хөй-хөй тонна тараана киирип турар. Оларның аразында дуржулга станциязының № 5 бригадазының ажыл-ишчилериниң төлептиг үлүг бар.

Тараана ажаап алган соон дарыйла, хову-шөлдерде ангыс андарылгазы эгелеп турар. Ол ажылды 6 трактор чорудуп турар. Ында трактористер Домажаков, Зайцев, көдээ ажыл-агый техникумунун агрономия салбырының студентизи Каадыр-оол болгаш өскелер-даа хүн үлүүн 120—140 хуу күүседип турарлар.

Хожудап турар

Улуг-Хем райондуң «Х Улуг хурал» колхозунун шөлдеринде ажаап алыышкын орайтап эгелээн. Баян-Кол унунда 120 га кызыл-тас, 80 га хире сула ам быжа берген. Баян-Колдун тараазын кезер дээш, колхоз төвүнден үнген комбайн суурдан үүгле 2 км ырап келгеш, Сарыг-Булун алаанга үрелип калган. Ону башкарып чораан комбайнер ол техниканы орукка ээн каапкаш чоруп каан. Бо чижектиг таварылгалар эрткен чылын база болуп турган. Колхозтун чамдык механизаторларының шак ындыг. онаашкан ажылынга ээ-харыысалга чок чоруундан ажыл хожудап турар. Ынчангаш ам сорулга болза Баян-Колдун тараазын ажаап алырын дүргедедири болур.

Күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүү дээш, чаа техниканы шиңгээдири дээш демисел-биле ханы дүгжүп турар коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни... улам ыңай хөгжүдериниң чугула ужур-дузазын Пленум айтып тур.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалындан.

Коммунистиг күш-ажыл фермазында

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң Хараал-Тей төп сүт-бараан фермазының коллективи Тес-Хемниң колхоз-совхоз эргелелиниң бүгү ажыл-агыйларында коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик атты баштай чедип алган.

Коммунистиг күш-ажылдың фермазында амыдырал болгаш ажыл-иш чедиишкинниг чоруп турар. Шуптузу — чаңгызы дээш, чаңгызы — шуптузу дээш, бөгүн — дүүнгүзүнден, а даарта — бөгүнгүзүнден артык эки ажылдаар деп принципбиле ажылдап, чурттавышаан, ук ферманың саанчылары болгаш кадарчылары сүттү бүдүрериниң болгаш ону күрүнеге садарының талазы-биле чеди чылдың бешки чылында боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин херек кырынга боттандырып турарлар.

Эргелелдиң бүгү саанчыларының хөй сүт саалдазы дээш чарыжынга эрткен чартык чылда ук ферма тиилекчи болуп, фермалар аразының шилчиир кызыл тугун чаалап алган, быжыг тудуп турар.

Бирги чартык чылда фермага саар 120 инектериниң бирээзинден-не ортумак саалда 592 кг болган. Июнь айда ниитизи-биле 23403 литр сүт сагдынган турган болза, июль айның дургузында 28104 литр сүттү сагган. Бо дээрге 1953 чылдың дургузунда колхозтуң ниити сүт саалдазы-биле деңдир. Мыя чижек безин СЭКП ТК-ның сентябрь (1953) Пленумунуң соонда эрткен үеде көдээ ажыл-агый, ооң иштинде мал ажылы кайы хире шапкын хөгжүп келгенин чугаалап турар-дыр.

Колхозчу саанчының күш-ажылчы арын-нуурун хүндүлеп кадагалаар! Бо бөдүүн сөстер коммунистиг күш-ажыл фермазының кежигүн бүрүзүнүң ажыл-ижиниң, амыдыралының кыйгырыы болу берген. Шынап-ла, чодураажылар колхозчу саанчыының күш-ажылчы арын-нуурун төлептиг кадагалап турарлар. Чаа, мурнакчы дуржулганы шиңгээдип алырынга олар чүткүлдүг. Тес-Хем районнуң бүгү фермаларындан чүгле чаңгыс бо фермада «УДМ-8» дээр электрилиг саалда агрегады ажыглаттынып турары таварылга эвес. Ол дээрге ферманың коллективиниң негелдези-биле чедип алдынган, чаа депшилгелиг үүл, ферманы механизастаарынга баштайгы базым болган.

— «Елочканы» манап турар бис. Аңаа белеткеливис четчир. «УДМ-8-ти» чүгле саанчылар шиңгээдип апкан эвес, аңаа инектеривис база чаңчыга берген — деп, улуг саанчы Баткар Чедей өөрүнүң өмүнээзинден медеглеп турар.

— Күзел турда — күштүг дээр болгай. Коммунистиг күш-ажылдыы деп ададыр эрге дээш туруштуг демисежин тургаш, ону ам чедип алган бис. Ол биске улуг харыысалганы, чаа-чаа күзелчүткүлдерни, күштү төрүттүндүрүп турар — деп, мурнакчы саанчыларның бирээзи комсомолчу К. Оюн чугаалаан.

Дуржулгалыг саанчы коммунист Баткар Чедей он ажыг чыл саанчылап келген. Колхозтуң чеди чыл планында бир саар инекке онааштыр чылда сүт саалдазын 1500 кг чедирер дээн көргүзүгүн ол саанчы хуусаа бетинде, 1961 чылда-ла долдур күүседипкен. 1962 чылда ол, бир саар инекке онааштыр 1650 кг сүттү сагган. Ам бо чылын ооң хүлээлгези — 1750 кг сүт.

Ферманың саанчылары улуг саанчының үлегерин бүгү коллективтни кылдыр ажыглап турар. Мурнакчының бөгүнгү чедиишкинин — даарта бүгү коллективтни болдурар деп кыйгырыг мында боттанып турар. Адыя Хавак, Баткар Чедейден аңгыда, К. Оюн, Б. Көк-кыс, К. Доозаңмаа ышкаш аныяк саанчылар мурнакчыларның одуруунда туржуп турары таварылга эвес. Олар бо чылын тус чер уксаалыг инектериниң бирээзинден-не 1500 — 1600 кг сүттү саап алырын тус-туста шиитпирлээниер.

«Чодураа» колхоз бо чылын күрүнеге сүт садар хүлээлгезин август 20-де 79 хуу күүседипкен азы эрткен чылдың ол-ла үезинден 32 хуу хөй сүттү берген. Мында коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннериниң — саанчыларның, кадарчыларның үлүг-хуузу улуг.

Коммунистиг күш-ажыл фермазының составында коммунистер үчүтчик М. Чагармаа, ферма эргелекчизи М. Ензак, улуг кадарчы Ч. Баткар олар база киржип турар. Харын-на, фермада коммунистер болгаш комсомолчулар боттарының хууда үлегери-биле мурнуку одуругда чоруп турары-биле, ук коллектив чоргаарланыр.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажыл фермазының бөлүк саанчылары (солагай талазындан оң талазынче): Б. Чедей, К. Оюн, С. Көгүй, А. Севилбаа, С. Дыртый, С. Мумбуштай, Б. Көк-кыс.

О. МАНДАРЫЙ.

УЛУГ ТУДУГДАН МЕДЭЭ

МОНУ КЫМ ХАРЫЫЛААРЫЛ?

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуунуң эгелээни ам аддыгы чылче шилчип орар. Эрткен үениң дургузунда бистиң аныяк оолдар, кыстарывыс мында дыка улуг тудуг суурпу тургускан болгаш тургузуп-даа турар. Электростанцияның тудуун дужаап, фабриканың тудуун 1963 чылда ажыглалга киирер дээш күжениишкинниг ажылдап турарларны санап четпес. Чүгле эш Черныйның болгаш эш Мокураштың бригадаларын адаарга-ла бо талазы-биле билдингир. Ынчалзажок бистиң удуртур ажылдакчыларывыстың талазындан улуг четпестерни чугаалавас аргажок. Кадрлар-биле ажыл, дуржулга солчур чорук шуут чок деп санап болур.

1959—1960 чылдарда Монгуш Кара-оол болгаш Монгуш Кодур-оолдуң удуртканы дашчылар бригадалары коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп хүндүлүг атты чаалап алган турган болгай. Ам бо хүнде ол бригадаларның чангызы-даа чок, тарай бергени хомуданчыг. Оларны таратпайн, харын-даа улам-на сорук киирип, организастап быжыглаан турган болза, ол хире кыптыгып үнүп орган аныяк оолдар, кыстарның аразындан кандыг-даа мергежилдиг кадрларны шилип ап болур арга бар турган ийик.

Ооң-биле чергелештир ажыл-агыйларда улуг четпестерни чажырып болбас. 1961 чылда таваан салып эгелээн тудуглар — культураның одаа клубтун тудуу база чунар бажыңның тудуу ажыглалга кирериниң улуу, харын-даа суурнуд чурттакчыларының инээниң девээлээр чери болуп, ангаа берген турар чорук кончуг харааданчыг. Ол ышкаш № 2 чурттал тудуунуң 1962 чылдың ноябрь-декабрь айларда тудуп каан ийи каът чурттал бажыннарының соңгаларын шилдээш, курган штукатуразын хап белеткээш, өске дерилгезин ара каапканының уламындан чартык чыл ажыгда соңгалар шили-даа чок, соңга рамаларыдаа үрелген, курган штукатуразы база үрелген туруп турары каракка чаржынчыг.

Бо үстүнде харыысалгалыг улуг тудугларны харыылап турар № 2 тудуг участогу (даргазы Константинов) болгаш партия, комсомол, профэвилел органнары чүү көрүп турарыл? База мыя чанында көстүп чыдар мындыг чаржынчыг байдалдарны тудуг эргелелиниң даргазы эш Внуков, улуг инженер эш Якушев база партком секретары эш Каганков олар чүү көрүп турарыл? Чүге боттуг дуза чедирбейн турарыл?

Ч. МАНЗЫР.

Таңды парткомунуң пленуму

Бо чылдың августуң 30-де Таңды парткомунуң дөртү пленуму болуп эрткен. «Межегей» совхозтуң партия организациязының ажылының дугайында» айтырыгны пленум чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди совхозтуң парторганизация секретары эш Н. А. Никитин кылган.

Совхозтуң партия организациязы, ооң бюрозу совхоз бүдүрүлгезин четпес удуртуп, политиктиг кижизидилге ажылын ажыл-агыйжы сорулгалар-биле кошкак холбаштырып турар деп пленум демдеглээн.

Малчыннарның амыдырал-чуртталгазын өкижидер талазы-биле СЭКП обкомунуң бешки пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарын парторганизация четпес организастаан. Совхоз бо чылын 100 баш төрүүр хойга онааштыр чүгле 18 хураган алган. Амгы үеде мал чемнериниң белеткели тендии ооҗум чоруп турар. Сигеннің чүгле 26 хуузун белеткеп алган.

Ол бүгү болгаш өске-даа четпестерни илеретпишаан, районда мал, чер ажылын хөгжүдериниң айтырыгларынче колхозтарның болгаш совхозтарның партия организацияларының кичээнгейин угландырган шиитпирни парткомнуң пленуму хүлээп алган.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкаш, районнуң XIX партконференциязын 1963 чылдың октябрь 26-27 хүннеринде чыылдырар деп шиитпирлээн.

Пленумнуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш А. И. Попов киришкен болгаш санал берип чүве чугаалаан.

Н. ТЕМБРЕК.

АНЫЯКТАР ЗВЕНОЗУНДА

Бистиң «Чыраа-Бажы» совхозтуң аныяктары хол кадыыры-биле сиген кезер звенону кажан тургузуп турда, «оларның чамдык кезин холга кадыыр безин тудуп билир эвес» деп, чамдык кижилер чөгенип турган.

Ынчалза-даа от-кес дег тура-соруктуг аныяктар звено болуп алгаш, ажылдап киришкеннер. Баштайгы үеде чамдык аныяктарга берге байдал таваржып турган. Оларга дузалажыры-биле дуржулгалыг кезикчилер болгаш бригадирлер чедип кээп, бир хүнүңүн иштинде кады ажылдааннар.

Удаваанда аныяктар хол кадыыры-биле сиген кезериниң аргазынга өөренип, хүн нормазын ажыр күүседип турар мурнакчылар-даа апарганнар. Чижээ, К. Мөңгүндей, Д. Чигир-оол, С. Янов болгаш оон-даа өскелер хүнде 0,35—0,75 га чедир кезип турарлар.

С. ОЙДУП-ООЛ.

АҢГЫС АҢДАРЫЛГАЗЫНДА

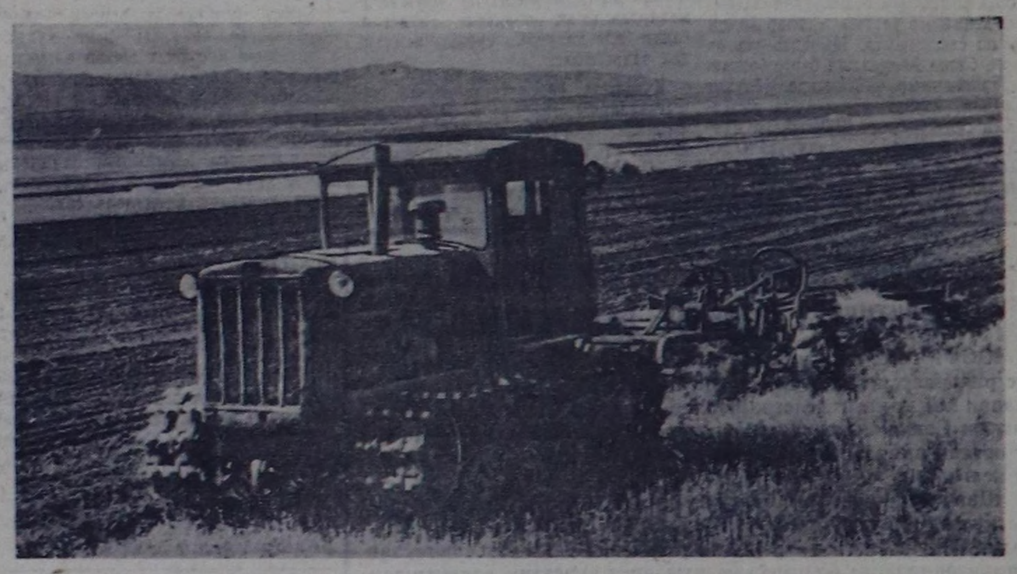

Тарааны ховудан ажаап алгаш, ооң соонда ону дораан аңдазыннап кириптер. Таңды районда күрүнеңиң дуржулга станциязының бешки бригадазы ол ындыг депшилгелиг чурумну шыңгыы сагып турар. Амгы үеде ол бригаданың турар черинде аңгыс аңдарылгазын чорудуп турар болгаш ында 7 тракторлар быжыглаттынган. Тарааны комбайннар-биле ажааган соонда, ол тракторлар аңдарылганы бүрүн хандырып турар. Бо дээрге келир чылдың дүжүү дээш сагыш салыышкыны-дыр.

ЧУРУКТА: станцияның бешки бригадазында аңгыс аңдарылгазы.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Партия өөредилгезиниң четчелээшкини

ТУРАН. (Телефон-биле). Бии-Хем районда партия өөредилгезиниң четчелээшкини чер-черде бо хүннерде чоруттунуп эгелээн. Чоокта чаа районнуң «Тийлелге» көдээ ажыл-агый артелинде четчелээшкин чоруттунган.

Колхозтуң Сесерлиг участогунда партия организациязы партия өөредилгезиниң үш бөлүгүмүн тургускан. Партия төөгүзү өөренир бөлүгүм эрткен чылын аңа база ажылдап турган, ынчан ооң дыңнакчылары программаның чартыын дооскан турган. Ынчангаш бо чылын ол талазы-биле өөредилгени уламчылаар деп шиитпирлээн. Аңаа бо чылын 18 кижи хаара туттунган, пропагандизинге эш Л. Дендип томуйлаткан. Участокта комсомол организациязы ВЛКСМ төөгүзү өөренир бөлүгүмү эрткен өөредилге чылында база тургускан турган, бо чылын аңаа 23 комсомолчулар болгаш аныяктар өөренир деп көрген болгаш ооң пропагандизинге башкы эш К. Салчакты томуйлаан. Ында уруглар бажыңының коллективи, Сесерлиг сельпозунуң болгаш орук ажыглал черинің ажылдакчыларындан тургустунган чаа бөлүгүмү база организастаан. Ында 23 кижи кирип турар болгаш аңаа олар агар политикаңы өөренир, ону уруглар бажыңының директору эш Е. Ряпух удуртур.

Ол-ла колхозтуң төвү — Сушь суурга бо чылын көдээ ажыл-агый экономиказын өөренир чаа бөлүгүм ажылдар, орта амдыызында 17 кижи бижиткен, ук бөлүгүмү колхоз баштаар черинің даргазы эш Н. Конюненко удуртур.

Мал ажылдыгларның сонуургалын барымдаалааш, бо чылын аңаа зооветеринарлыг бөлүгүмү тургузар деп шиитпирлээн. Аңаа мал ажылында ажылдап турар колхозчулардан 19 кижи өөренир, ооң пропагандистери — эштер зоотехник Сагды, мал эмчизи Худоногов олар.

В. ШЫҢГЫЫ.

МАЛ ЧЕМИ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ

КӨК-ДАШ (Телефон-биле). Мал чемнериниң быжыг курлавырын тургузар дээш демисел Тес-Хем районнуң «Чаа орук» колхозунуң сиген шөлдеринде калбарган. Сиген белеткели эрткен чылдың бо үезинге деңнээргe, ооң алаян бедик темпидиг болуп турар. Эрткен чылын ол ажылгый сентябрь 30-ге чедир безин чыл планының чүгле 34 хуузун арай бооргa күүсеткеш, олчаан соксаан турган. А бо хүннериниң медээзин өзугаар алырга, сиген белеткелиниң планын ам 63 хуу чедире берген азы ниитизи-биле 800 тонна сиген сараттаттынган.

Бо ажыл-агыйның хойжу бригадалары сиген белеткелинге идепкейлиг киржип тураралар. Хойжу беш бригада бүрүнү-биле ында идепкейлиг киржип келген, ылаңгыя эш К. Кан-оолга удуртканы № 5 хойжу бригада эки көргүзүглерни чедип алган. Ол бригаданың кежигүннери август 30-ге чедир безин 88,7 тонна эки шынарлыг сигенни сараттап алганнар.

* * *

ИЙИ-ТАЛ (Телефон-биле). Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң Чодураалыг Алаак деп чердега санадып келген хол-биле сиген кезер бригадазының кежигүннери эштер Хунакай, Давыы олар хүнде хол кадыыры-биле сиген кестирер нормазын үргүлчү 110 — 115 хуу чедир күүседип келгеннер. Ол бригаданың сараат салыкчылары эштер Күскежик болгаш Доржул-оол олар база күжениишкинниг ажылдап, хүн нормазын үргүлчү 110 хуу чедирип турар.

* * *

ТОРГАЛЫГ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» көдээ ажыл-агый артелинің Кожайда сигенчи бригадазы бо хүннерде багай эвес түңнелдерни чедип алган. Ында мурнакчыларның хүрээлени өзүп турар. Аът машиназы-биле сиген кестирип турар эштер Сат Доржу, Трофим Никитин олар үлүг нормазын үргүлчү 120—140 хуу чедирип келгеннер.

Ол-ла көдээ ажыл-агый артелинде Эйлиг-Хемниң Чаа-Сеп бригадазында аът машиназы-биле сиген кестирип турар эштер Кыргыс Тараачы хүнде 2,5 — 3 гектар чедир чернин, Кыргыс Допуй-оол 3—3,8 гектар чернин сигенин кестирип, мурнакчыларны

Биология эртеминде нүгүлдээшкинге удур

М. А. ОЛЬШАНСКИЙ,

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Академиязының президентизи

Бистиң партиявыс коммунизмни тудуп тургузар талазы-биле эртемге улуг болгаш харыысалгалыг кичээнгейни салып, аңаа улуг сорулгаларны онаап турар. Ынчаарга ол дээрге план хемчээлдиг чорук тур. Эртем болза коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга киржип турар шуут-ла бүдүрүкчү күш апар чоруур. Совет эртемденнериниң кайгамчыктыг ажыдыышкыннары билиглериниң дыка хөй адырларынга бистиң эртемивисти делегейде бирги черже депшидип үндүрген. Космосту шиңгээдип алырынга чаймналчак чедиишкиннер, үлетнүрге автоматчыдылганы, комплексидиг механизацияны болгаш депшилгелиг технологияны нептереткени, көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттүг сорттарын, малдың бедик продуктулуг уксааларын тургузарының теоретиктиг үндезиннерни ажылдап кылганы болгаш эртемниң өске-даа чедиишкиннери бистиң улус ажыл-агыйывыстың бүгү-ле адырларынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң шапкын өзүлдезин хандырган.

Эртемни ажыглаары болза ниитилелдиң бүдүрүкчү күштерин күүлүг өстүрериниң шиитпирлиг фактору апар чоруур. Эртемни хөгжүдери болгаш ооң чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынга нептередири моон соңгаар-даа партияның сагыш салыышкынының кол үүлү болган турар — деп СЭКП-ниң Программазында демдеглеттинген.

Мичуринчи биология коммунизм дээш демиселдиң мурнакчы туруштарында турып турар. Марксизм-ленинизмниң гранит дег үндезиннеринге быжыы-биле даянмышаан, диалектиктиг материализм, мичуринчи биология амыдыралче дидими-биле сиңнигип, эртемни чаа-чаа ажыдыышкыннар-биле байытпышаан, бойдустуң чажыттарынче улам хаңылап кирип турар. Биология эртемнериниң чугула айтырыгларын мичуринчи эртемденнер көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бирги чергелиг сорулгаларын шиитпирлээриниң чорудулгазынга ажылдап кылып турар чорук онза үнелиг.

Совет эртемденнер болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчылары бистиң биология эртемивисти мичуринчи эртем деп хүндүткел-биле адап турар. Ынчаарга ол черле билдингир. Бойдустуң улуг чаартыкчызы И. В. Мичурин биология эртемин практика-биле бир-ле дугаарында холбаштырган, эртемни бүдүрүлгеге бараан болур кылдыр тургускан. И. В. Мичурин— улуг чаартыкчы, ооң кайгамчыктыг ажылдарын Владимир Ильич Ленин совет улуска ажыткан. И. В. Мичуриниң шылгарангай дуржулга шинчиледдери В. И. Ленинниң даалгазы-биле чоруткан телеграммаларның бирээзи-биле холбашкан. «...**Күрүне ужур-дузалыг улуг шинчилелдердир**»—деп ында айыттынган.

И. В. Мичуриниң үнелиг эртем шинчилелдеринге болгаш дуржулга-ажылдарынга үндезилээш, материалистиг биологияның чедиишкиннериниң болгаш хамыктың мурнунда Ч. Дарвиниң, К. А. Тимирязевтиң база өске-даа эртемденнериниң ажылдарының шинчилекчи аргаларының, массалыг колхоз-совхоз дуржулгаларының сан-медээлериниң түңнелинде чаа эртем үзел-бодалы — биология эртеминде мичуринчи угланыышкын тыптып келген болгаш чедиишкинниг хөгжүп турар. Ол угланыышкын болза кандыг-даа объект-биле чорудуп турар бүгү-ле биологтуг шинчилелдерни каттыштырып турары билдингир, ынчалзажок амыдыралдың байдалын барымдаалааш организмниң чангыс эвиниң болгаш ооң амыдыралының байдалдарының болуушкуннарын өөренип көөрү болза органиктиг делегейниң хөгжүдезинде кол үүл болуп турар.

Биология эртеминде мичуринчи угланыышкын И. В. Мичуриниң ажылдарынга үндезилээш төрүттүнүп келген, ооп-биле калы ол болза Мичуриниң ажылдарынга чедир биологияга турган бүгү эки, мурнакчы үүлдерни бодунче хаара тудуп алган, ынчангаш бойдустың улуг чаартыкчызының айыткан оруу-биле улам ыңай хөгжүүрүн үргүлчүлеп турар. Мичуринчи өөредигни чүгле чаңгыс И. В. Мичуриниң ажылдары-биле кызыгаарлаар дээр янзылыг эртемниң чамдык ажылдакчыларының оралдажыышкыннарының мырынай барымдаа чогунуң ужуру ында. Ынчаар кылыр болза мичуринчи өөредигниң чогаадыкчы хөгжүлдезин болгаш бистиң эртемивиске мичуринчи биологияның киирген үлүг салыышкынын хүлээп көрбес, аңаа удурланыр дээни ол.

Мичуринчи биология болза эрткен үениң шылгарангай биологтарының ажылдарында кирген, бүгү-ле үнелиг, амыдырал болгаш практика-биле хынаттынган эртем талазы-биле чүүлдерни бодунче киирип турар. Ооп-биле кады көдээ ажыл-агый практиказынга калбак орукту тыпкан, Т. Д. Лысенконуң ажылдан кылганы генетиктиг болгаш ниити биологтуг теоретиктиг чүүлдери, а ол ышкаш ниити калбак орук-биле бар чоруур биологияны материяның шимчээшкининиң шынар талазы-биле бир янзы хевири кылдыр билип турар биологтарының болгаш селекционерлеринин хөй санныг ажылдары мичуринчи биологияда органиктиг бактаан кирип турар. Биологияда мичуринчи угланыышкын «классиктиг генетиканың» бүгү-ле механиктиг болгаш идеалисчи узел-бодалын ыладыр октап турар.

Мичуринчи биологтуг эртем эгээртинмес амыдыралчы күштүг болуп турар. Ооп кайгамчыктыг онзагай чүүлү болза органиктиг делегейниң болуушкуннарын чарлап турарында эвес, харын илеттинген болгаш илередип турар хоойлу өзугаар чүүлдерге үндезилээш ол болуушкуннарны эргелеп башкарарының оруктарын айтып турары болур. Практика-биле кады ол болза практиканың эрге-ажыктарынга, улустуң чаагай чоруунга таарыштыр үнүштериниң, малдың болгаш микроорганизмнериниң бүдүжүн өскертириниң аргаларын дилеп база тып турар.

Мичуринчи биологияның кичээнгейиниң төвүнде — хайнакташтырылганы, доруктурулганы болгаш шилиддени чорудуп тургаш, ызыгуур салгаар чорукту база ооп өскерлир чоруун эргелеп башкарарының айтырыы туруп турар. Ам ызыгуур салгаар чорукту угланыышкынныг өскертириниң болдунар аргазы чүгле теория талазы-биле көргүстүнген эвес, харын аңаа үндезилээш үнүштериниң селекциязынга болгаш малдың өзүн хөгжүүрүнге улуг чедиишкиннер болдунар аргалыг апарган. Мичуринчи өөредигни удуртулга болдурбушаан, бистиң биологтарывыс колхоз-совхоз практиказын үзүктел чокка байдыып турар. К. И. Скрябин, П. П. Лукьяненко, В. С. Пустовойт, Ф. Г. Кириченко, В. Е. Писарев, Б. П. Соколов, А. Л. Мазлумов, И. С. Попов, В. Н. Мамонтова, В. Н. Ремесло, П. Ф. Гаркавый болгаш өске-даа хөй-хөй ындыг кайгамчыктыг шинчилекчилерниң эртемге киирген шылгарангай салыышкыны-биле чурт чоргаарланып турар. Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары эртемниң чедиишкиннерин нептеретпишаан, көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттерин чедип ап, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедип турар. Мичуринчи биология эртеминиң чедиишкиннерин бүгү-ниити хүлээп көрген, олар көдээ ажыл-агыйның ажылдакчы бүрүзүнге билдингир.

Ооп-биле кады биология эртемнеринде ажыл-херектериниң байдалын хажыдыышкынныг хевирге көргүзүп турар чамдык чогаалдар сөөлгү үеде литературада тыптып келген. Чижээ, Атомном үндүрер чер Н. И. Дубининниң ийи номун парлап үндүрген. Ында «классиктиг генетика» деп адаар чүүлдү барымдаа чокка мактап база биологияда мичуринчи угланыышкынны шуут-ла херекке албайн турар. «Бойдус шенекчилериниң Москва ниитилелиниң бюллетени» совет биология эртемин барымдаа чокка нүгүлдөөн чүүлдерни парлаарын үргүлчүлеп турар. «Нева» деп уран-чечен журнал мичуринчи эртемни база нүгүлдеп турар. Эртем талазы-биле шынныг чоруктуң эргеажыктары, мичуринчи биологияны улам ыңай хөгжүдериниң эрге-ажыктары ол чүүлдериниң ооа-ла бирээзин тодарадып көөрүн болгаш ол айтырыг талазы-биле эртем база ниитилел ужур-дузалыг үнелелди бээрин негеп турар.

Ж. Медведев болгаш В. Кирпичников оларның «Нева» журналга (№ 3, 1963 ч.) парлаан, «Совет генетиканың перспективалары» деп нүгүлдекчи чүүлүн калбак эртем хөй-ниитизи элдепсиниишкин-биле уткаан. Олар ук чүүлүнге биологияда ажыл-херектериниң байдалын меге нүгүлчү өзү-биле көргүскеннер. Биология эртеминге-даа, колхоз-совхоз практиказынга-даа кандыг-даа ажыктыг чүве кылбаан кижилер мичуринчи өөредигни нүгүлдеп турарын бодаары чугула.

Бистиң чуртта генетиканың байдалын тодаргайлаар деп бодаан ол чүүлдүң авторлары биология эртемниң — мичуринчи биологияның үндезининиң дугайын өзү барымдаалап ыыттавайн турарлар. Херек кырында чогум-на ону бодап турарлар.

«...Генетикада ийи угланыышкын бар: бирээзи—классиктиг генетика, ону «өзү барымдаалаан чорук» деп ховар эвес адап турар, база бирээзи (материалистиг, мичуринчи деп адаар ужурлуг турган.—**Авт.**) ызыгуур салгаар чоруктуң хромосомнуг теориязынга удурланып турар угланыышкын»—деп олар бижип турар. Мынчаалдыр анонимниг чугаалап кааны таварылга эвес. Мындыг янзы-биле номчукчуну будулдуруушкунче киирери белен. Ынчалзажок мында, чугаа болза чогум-на биологияда мичуринчи угланыышкын дугайында чоруп турары кижи бүрүзүнге билдингир.

Авторлар болза боттарының чүүлүнге Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг академиязының 1948 чылдын августа болган сессиязынга чылдак хап турар. Ол сессияга кылган илеткелинге академик Т. Д. Лысенко «Нева» деп журналда чүүлүн авторларының классиктиг генетика деп адап турары биологтуг эртемде ындыг угланыышкынның хорзалыг идеалистиг утка-шынарын илереткен, ооп теория талазы-биле дуза чогун бол-

Өөредилгениң болгаш кижизидилгениң методтарын база хевирлерин сайзыраңгайжыдар

Бүгү совет чурттаазы ышкаш, Тес-Хемниң башкыларының август чөвүлел хуралының мурнукузундан ылгалыр чүүлү — школаның болгаш башкылаашкынның, өөредилгениң база кижизидилгениң айтырыгларын СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр анализтеп көргени болур.

Чөвүлел хуралга «Өөреникчилерни кижизидериниң методтарын болгаш хевирлерин сайзыраңгайжыдар дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң идеология кылдызының эргелекчизи эш Аранчиннин, «СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр школаның болгаш башкылаашкынның сорулгаларының дугайында» Тес-Хем парткомунуң секретарының оралакчызы эш Минчимаанын, «Өөреникчилерниң күш-ажылчы болгаш бүдүүрүлгечи өөредилгезин, кижизидилгезин сайзыраңгайжыдарының оруктарының болгаш хевирлериниң дугайында» районнуң улус өөредилге кылдызының эргелекчизи эш Дамдын-Сюрюнүн илеткелдерин дыңнап чугаалашкан.

Илеткелчилер болгаш хуралга санал бергеннер школаның амыдыралбиле харылзаазын быжыглаарының болгаш улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай сайзыраңгайжыдарының дугайында Хөөйлүүну районнуң школаларында канчаар боттандырып турарының, башкылаашкынның идейлиг болгаш педагогикалыг деннелиниң, өөреникчилерниң бүдүүрүлге өөредилгезин болгаш профессионал белеткелин канчаар тургузуп турарының талазы-биле чедер, четпес талаларны санап демдеглээш, 1963—1964 чаа өөредилге чылында канчаар ажылдаза экид дээрзиниң дугайында сорулгаларны тодаратканнар.

— «Улусчу башкы — бо дээрге улустуң культуразын бедидер дээш демиселге партияның кол чөленгиижи, чаа кижини кижизидеринге партияның эң чоок дузалакчызы» — деп, Н. С. Хрущев чугаалаан болгай, эштер. Коммунистиг партиявыс, эш Хрущев совет башкыларны шак ынчаар үнелеп турары биске улуг идегел болгаш чоргаарал-дыр. Анаа төлептиг болуру бистиң хүндүлүг хүлээлгевис. СЭКП ТК-ның июнь Пленуму школа болгаш башкы дугайында улуг кичээнгейни салган — деп, Самагалдай ортумак школазының директору эш ЧЫМБА чугаалаан. Ол бүгү башкылар бистеринң чүгле педагогикалыг эвес, а харын идей-политиктиг деннеливисти бүгү талабиле бедидерин негеп турар. Харынна башкының идейлиг болгаш педагогикалыг база аажы-чаңчылының болгаш культуразының деннелинден өөредилге болгаш кижизидилгенин методтарын, хевирлерин сайзыраңгайжыдары хамааржыр. Ынчангаш башкылар ортузунга политиктиг кижизидилгелиг ажылды күштелдиреринче партия, комсомол организациялары оңза кичээнгей салыр херек. Башкылар экономиктиг билиглер-биле база чепсегленир ужурлуг бис — деп ол демдеглээн.

Школа ажылдакчылары-биле культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчылары хөлбаалыг ажылдаары чугула. Ол болза өөреникчилер ортузунга эстетиктиг кижизидилгени чорударынга таарымчалыг байдалды бээр. Чаа өөредилге чылында бистиң школаның башкылар чөвүлелиниң составынга районнуң Культура бажыңының директорун, төп библиотеканың эргелекчизин киирип алыр бис. Ол ышкаш районнуң бүгү школаларының арызында харылзаазын боттуг кылыр төлээде, директорларның болгаш өөредилге эргелекчилериниң район чөвүлелин тургузуп алза кандыгыл — деп, эш Чымба саналдаан.

— Эрткен өөредилге чылында мээн башкылап турарым дөртү класс өөредилге программазын чедиишкинниг күүсеткен, багай демдектиг өөреникчи чок болган. Ооң чажыды үүдел? — дээш, Чыргаланды сес чыл школазының башкызы Адыя МАСКЫРНЫҢ чугаалааны болза, — башкылаашкын хөрээнге мурнакчы дуржулганы ажыглап турарымда. Школага өөредилгениң болгаш кижизидилгениң шынарын бөдидер, сайзыраңгайжыдарының эргелекчилери башкылар бистерден чаа, мурнакчы дуржулганы чүткүлдүг шинчээдип ап, нептередирин негеп турар болгай.

ТЕС-ХЕМ РАЙОННУҢ БАШКЫЛАРЫНЫҢ АВГУСТ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНДАН

Чыргаланды школазының башкылары бистер Липецк болгаш Ростов школаларының башкыларының үлегер-дуржулгазын ажыглаар дээш, күзел-соруктуг демисежип турар бис. Ылаңгыя Липецк школазының дуржулгазы-биле танышкан башкы эживис К. Шөмбүйнүң киржилгези-биле төрээн дыл болгаш орус дыл кичээлдеринге өөреникчилерге тайылбырбижимелдер кылдыртыр арганы шинчээдип ап, ажыглап турар бис. Ол эки талазын көргүзүп турар. Эге класстарга математика башкылаашкынынга Ростов башкыларының дуржулгазын ажыглаар оралдажыышкынны кылып турар бис.

Районнуң кайы-даа школаларындаазы ышкаш, бистиң школада бир четпес үүл болза, төрелдер-биле ажылдын багай тургустунганы болур. Амгы чаа өөредилге чылында маңаа чогуур кичээнгейни салыр ужурлуг бис — деп, эш Маскыр демдеглээн.

Школаларга өөредилге болгаш кижизидилгени сайзыраңгайжыдарынга, эстетиктиг болгаш күш-культура кижизидилгезин боттандырарынга комсомол болгаш пионер организациялары улуг рольдуг. Ындыг турбуже, эрткен өөредилге чылында районнуң школаларынга комсомол болгаш пионер ажылдары кончуг четпес тургустунган турганын, ВЛКСМ-нин Тес-Хем комитединиң талазындан боттуг удуртулганы четпес боттандырып келгенин чөвүлел хуралдың киржиккилери чөптүү-биле чидиг шүүмчүлээннер.

— Башкылар ортузунга коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни калбартыры чугула. Бо талазы-биле районнуң школаларында партия, комсомол организациялары идей-кижизидилгелиг ажылды чорудар херек. Коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүн башкылар бистер амыдыралывыстың хоойлузу кылдыр сагып боттандырар ужурлуг бис. Коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттап өөренир дээш демиселге идепкейлиг киржикчилер болуру башкыларга хүндүлүг хүлээлге. Районнуң партия, комсомол организациялары-даа, улус өөредилгезиниң болгаш школаларның ажылдакчылары аныяктарның кежээки школаларының ажылынче чогуур кичээнгей салбайн келген. Моон соңгаар шак ол хожудангай чоруктан дарый адырлыры эргежок чугула — деп, башкы Н. ТАРААЧЫ чугаалаан.

Самагалдай ортумак школазының өөредилге эргелекчизи эш ПОЛЕВ, райкүүском дарга зының оралакчызы эш ТӨГҮС-ООЛ, Берт-Даг ортумак школазының директору эш АДАР-ООЛ болгаш өске-даа башкылар өөреникчилериниң күш-ажылчы болгаш бүдүүрүлгечи кижизидилгезиниң база өөредилгезиниң дугайында, ылаңгыя бүдүүрүлге өөредилгезинге материалдыг суурну четче хандырарының талазы-биле ажыл-херекчи саналдарны бергеннер.

«Өөреникчилериниң профессионал белеткелиниң дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың август 16-да хүлээп алган доктаалынга дүүштүр, бүдүүрүлге өөредилгезин бедик деңнелге тургузарының сорулгаларынга хамаарыштыр Тес-Хемниң колхоз-совхоз бүдүүрүлге эргелелиниң начальники эш СОНАМ делгереңгей чүве чугаалаан.

— Школаларда бүдүүрүлге өөредилгезинге материалдыг суурну хандырып бээринге эргелелдің колхозтары болгаш совхозу боттуг дузалаар хүлээлгелиг. 1963—1964 өөредилге чылында эргелелде хамааржып турар школаларга 5 бүдүүрүлге базаларын тургузуп бээри үстүнде айыткан доктаалда көрдүнген. Ол бүдүүрүлге базаларына даянып ажылдаар 5 школалар чаа өөредилге чылының төнчүзүнде 180 тускай эртемниглер белеткеп үндүрерлер. Ол дээрге көдээ ажыл-агыйга улуг дөгүм дуза-дыр. Үстүкү класстарның өөреникчилериниң бүдүүрүлге өөредилгези фермаларга, бригадаларга, звеноларга болуп эрткилээр кылдыр таарымчалыг байдалды хандырарынче школалар болгаш ажыл-агыйлар удуртукчулары организакчы хемчегларни алыры чугула. Школаның класстарында хамаарышкан колхозтуң, районнуң, харын эргелелдің-даа болза улам эки, экономиктиг амыдыралын көргүзүп турар бүдүүчугаштыг турар болза черле артык эвес болур ийик — деп, эш Сонам чугаалаан.

О. МАНДАРЫЙ.

Чита областың тараажыларының хүлээлгези

Краснодар крайның колхозтарының болгаш совхозтарының патриотчу эгелээшкинин эдербишаан, Чита областың тараажылары боттарының курлавырларын болгаш аргаларын санап көргеш, 1963 чылда күрүнеге 12 миллион пудтан эвээш эвес, тарааны күрүне планында көрдүнгенинден 1 миллион пуд хөйну садарын шиитпирлээн.

Областа кызыл-тастың, арбайның, силостаар кукурузаның болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларының тарылгазын калбартнан. Бо чылын областың колхозтары болгаш совхозтары часкы тарылганы эң организастыг болгаш эки ынынарлыг кылдыр чоруткан. Күш-ажылдың организациязын болгаш төлевирин экижидер, көдээ ажыл-агый культураларын тарып өстүрер талазы-биле механизастаттынган звеноларны болгаш отрядтарны тургузар талазыбиле улуг ажылды чоруткан.

Чита областың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары күрүнеге тараа садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседирин СЭКП ТК-га, Совет чазакка, эш Н. С. Хрущевка бүүредип турарлар.

(СЭТА).

И. Нарулиннин удуртканы машинаны ужудуушкунга белеткээр талазы-биле техниктер коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш ийи чыл иштинде демисежип турарлар.

ЧУРУКТА: вертолётту онаалда күүседиринче белеткеп турары. Солагай талазындан: И. Нарулин, А. Алехин, И. Катечов, А. Назимов.

Фото П. ГОЛЬЦОВТУУ.

РАЙОН БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНИҢ АЖЫЛЫН ЭКИЖИДЕР

Улут-Хем районнуң үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш өске-даа бүдүрүлге черлери бо чылдың планныг сорулгаларын күүседир дээш чамдык күжениишкиннерни кылганнар.

Районнуң үлетпүр комбинады чартык чылда ийити продукцияны бүдүрер талазы-биле планын 107,7 хуу, ооң иштинде бараанның продукцияны — 102 хуу күүседиптер. Тудуг ыяжын белеткээр планы 102 хуу күүседиптинген.

Үлетпүр, тудуг, транспорт черлеринде боттарының онаашкан ажылдарынга кызымак, мурнакчы ажылчыннарның саны сөөлгү үеде улам өзүп турар. Ындыларга ай саныында ажыл нормазын 110—115 хуу күүседип турар, комбинаттың чазаныкчызы Ширяев, 112 хуу күүседип турар туйбу сарайында ажылчын С. Донгак, 120 хуу күүседип турар тракторист Андросов, 110 хуу күүседип турар тудуг-монтаж участогунда ажылчын Иван Апыр-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Ындыг-даа болза үлетпүр комбинадынган эгелээш, өске-даа бүдүрүлгелериниң ажылдарында дарый чайладыры негеттиниң турар хөй четпестер барын демдеглеге чогуур. Үлетпүр комбинадының чазаныр цеги планын үргүлчү күүсетпейин келгени-биле чоннуң хереглээри бажың херекселдери дыка чедишпес болуп турар. Калбак хереглелдің бараанның хөйү-биле бүдүрүп, чоннуң материалдыг негелдезин хандырарының чугула чери болур даараныл-га цеги база продукцияның ассортиментизин көвүдетпейн турар.

Авто-ажыл-агый чери бараан сөөртүүрүнүң планын чартык чылда 110 хуу күүседирин районнуң бүдүрүлге, албан черлериниң чагын күүседип турган эвес, харын өске ырак черден чүк сөөткеш чедип алган. Районда школа, эмнелге база өске-даа организациялар транспорт талазы-биле улуг негелдени кылып турда-ла, авто-ажыл-агый (начальниги эш Лубышев) анаа сагыш салбайн турар. Авто-ажыл-агый черинде ажыл-агыйжы эвес чарыгдалдар сөөлгү үеде өзүп, чартык чылда ол 15,5 мун рубль четкен. Машиналарны график ёзугаар чөп ажыглавас, сагылга-чурум үрээр фактылар мында ам-даа бар.

Тудуг-монтаж участогу (начальниги Малышев) баштайгы беш айларда чаңгыс-даа тудуг объектизин дужааваан. Керээ ёзугаар колхозтарга, совхозтарга кылып бээр ажылдар бирги чартык чылда күүсеттинмейн барган. Сөөлгү үеде ол «Улут-Хая» совхозка 10, «Найырал» совхозка 6 бажыңнарны тудуп берген. Ынчалза-даа кылып турар ажылдарының темпизи оожум, чамдыкта шынары тендии багай болуп турар. Чижээ, «Найырал» совхозта чаа бажыңнарның ханалары ийленчек, оларны катап быжыглаар ужурга таваржып турар. Шагаан-Арыг хоорайда интернаттың даш бажыңын бо чылын ажыглалга киирер деп хүлээп алгаш, амга чедир ону ажыглалга киирбээн.

Районнуң харылзаа конторазы (начальниги эш Гиро) планныг онаалдаларны күүседип турза-даа, чоннуң харылзаа талазы-биле негелдезин багай хандырып турар. Кызыл-Даг, Үрбүн даан ышкаш, өскедаа черлерден чамдыкта район төвүнче бир, ийи хондур телефоннаарга харылавас фактылар бар. Торгалыг, Чодураа, Арыг-Үзүү, Чаа-Хөл суурларже телефоннаарга чугаа орта дыңналбас, үргүлчү холурткайнып туруп бээр, ону этпейн турар. Солун, сеткүүл чагылгазы, ылаңгыя оларны чонга тарадыры чамдык черлерде өнза багай тургустунган. Суурларда радио дамчыдылгазы база багай.

Районда саржаг заводу планныг сорулгаларын чүгээр күүседип турза-даа, продукцияның ассортиментизин көвүдетпейн турар, ооң шынары куду. Сүт ирнир, саржаг суглуг болур, чамдыкта сүт бензин-биле холуксаалыг болгулаар.

Шагаан-Арыгның коммунал ажылагый чери (начальниги эш Кузьмин) чоннуң негелдезин хандырарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны амдаа тургуспаан. Чижээ, баш таарар чангыс черде чүгле ийи мастерлер ажылдап турары-биле ында үргүлчү улуг эвлчег болуп, ажылдап турар кижилер баш таартып алыры бергедеп турар. Электри станциязы өнза багай ажылдыг. Ында он ажыг штаттыг ажылдакчылар бар-даа болза, күш-ажылдың сагылга-чуруму тендии кошкак. Чамдыкта дежурныйлаан кижилер эзирик турар фактылар бар. Ынчангаш электроэнергия-биле ажылдаар өске бүдүрүлге черлериниң ажылынга шаптыктап турар.

Кайы-даа бүдүрүлге черинде партийжи-политиктиг ажыл багай тургустунган. Ылаңгыя үлетпүр комбинадында, тудуг участогунда хана солуннарын май 1-ден бээр чаңгыс-даа катап үндүрбээн. Хүндүлел самбызының боду бар-даа болза, аңаа мурнакчыларны көргүспейн турар. Лекция, беседаларны ажыл-агыйжы сорулгаларны күүседиринге дүүштүр, амыдырал-биле холбаштыр чоруттайн турарындан коллективтериниң чамдыктарында арагачылар, корум-чурум үрекчилери-биле демисел кошкак. Чижээ, тудуг-монтаж участогунуң ажылчыны Кистеев үргүлчү арагалап, ажылдап алган акшазын уругларынга, кадайынга бербейн, шошсодаа кылып турда, аңаа кандыг-даа хемчег көргүспээн, а демги кижи дүржок аажызын ам-даа үргүлчүлевишаан.

Бүдүрүлге черлериниң ажылында бар четпестерни дарый чайладып, бүдүрүлге планнарын ийити чартык чылда чедиишкиннинг күүседир төлээде, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпиринге үндезилээш, партия, профэвидел, комсомол организациялары боттарының хамаарышкан коллективтеринге партийжи-политиктиг ажылды кижи бүрүзү-биле чорударын күштелдирзе чогуур.

В. БЫШТАК-ООЛ.

ДУРЖУЛГАЛЫГ БЫЗАНЧЫ

Саңчат-оол Сергей — Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хоочун бызанчыларының биргээзи. Ол, төрээн колхозунга он чылдар дургузунда ажылдап келген. Бо бызаңчының кылышкан тудуглары колхозтуң ажыл-агыйының адырларында дыка хөй.

Дуржулгалыг тудугжу чеди чылдың бешки чылының үлүүнге онааштыр Шатаа-Суг деп черде № 3 хойжу бригаданың төвүнге 1000 хой кирер үш өрээлдиг кажааны, 2 аал ишти чурттаар бир бажыңны тудуп кылган.

Колхоз төвүнге ийи аал ишти чурттаар бажыңны ажыглалга киирерин доозушкан болгаш ам база ийи өрээл бажыңның тудуунче кирипкен.

Саңчат-оол хүн нормазын үргүлчү 140—150 хуудан кудулаттайн турар.

С. �чАЖИН-ООЛ.

Арын-нүүрүңер канчап барган?

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң сүт-бараан фермазында байдалды дүвүрээзиниг дээриниң барымдаазы черле бар. Маңаа бир дугаарында мал чемнериниң белеткелин ап көрээлиңер. Ферма бо чылын 200 тонна сиген белеткээр планныг, а август 25-ке чедир — 4 тонна безин четпес сиген, үүгле 500 кг будук-бүрү белеткээн. Ол чаңгыс сараат сигенин кажаалап албазындан инектер ооң дөзүн үзүйтүр чий берген. Будук-бүрү чемни база-ла инектер үреп читен. Колхозтуң аныяктарының күжү-биле кескен 20 га ажыг черниң сигенин ферманың коллективи ажаап алыр ужурлуг турган, ону четче бөлүп албайн турда-ла чамдыызы баксырап үрелген.

Ферманың инектериниң кададын багай организастаанындан деңгилдези пат болган. Эрткен чеди айларның дургузунда фермага инек бүрүзүнден ортумак саалда үүгле 460 литр болганы аңаа таварылга эвес-тир. Кадарчылар К. Чыртак-оол, Энге-Маадыр оларның харысалга чок кадарганының түңнелинде 45 саар инектериниң күжү арып, ам саалдадан үнген.

120 ажыг молдурганларны болгаш шарыжыктарны кадарчы Ш. Хопаяк узун чайны өттүр эки одарларже кадарбайн, колдуунда кажаалап турганы-биле күрүнеге садар кылдыр деңзи чедер чүве чок болган. Фермада 220 ажыг бызааларның 80 хирезиниң күжү арган болгаш ажаалга багайындан август айда 8 бызаа өлген.

Эрткен кыштаглаашкында фермаға 80 ажыг баш улуг, биче инек чем чогундан, ажаалга багайындан өлгенин, 50 хире инекти май айга чедир көдүрүп тургузуп турганын фермада ажылдап турар кижилер канчап уттушкан чоор? Ам үеде кадарчыларның болгаш бызаа ажаакчыларының харысалга чок ажылдап турарының түңнелинде күжү арган инектерни, бызааларны кыжын чүүр-биле азыраарыл, деп айтырыг чидин-биле тургустунуп турар. Чамдык инектерден кыжын сүт саап алыр хамаанчок, харын оларны менди кыш ажырып алыр болза эвизи ол.

Ферманың кышкы кажааларының чаңгызы-даа септеттинмээн.

Фермада мал чемнериниң белеткели шуут үзүлген, кышка белеткелчок, инектериниң, бызааларның деңгилдези дыка кошкак, харын чамдык бызаалар эки үеде — чайның айында безин өлгей болгаш ам-даа пат бызаалар бар. Ферманың эргелекчизи коммунист Ч. Петров, саанчы коммунист Чорбаа, колхозта комсомол комитединиң секретары Күске, хоочун саанчы Докпак олардан силерниң арын-нүүрүңер канчап барганы? — деп айтырар үе келген эвеспе.

Колхоз баштаар черниң, партия организациязының талазындан фермада бо четпестер-биле шыдажып келгенин кижи кайгаар. Бо аңаала четпестер эвес, шагда-ла шыңгыы хемчег алган турар херек-тир.

Н. ЛОПСАН.

гаш практика талазы-биле үре-түңнел чогун көргүскен. Диалектиктиг материализмге үндезилеттинип турар биологияда мичуринчи угланыышкынны ол сессияга биология теориязында кол үүл кылдыр хүлээп көрген.

Ол сессияның ажылы болза, бистиң чуртта биология эртемин хөгжүдеринге улуг салдарны көргүскен, бүгү селекционерлерге болгаш өске-даа эртемден-биологтарга үнелеп четпес ужур-дузалыг болган, а ол ышкаш мичуринчи өөредигниң идеяларын даштыкыга калбаа-биле нептередиринге идиг болган. Англияда, Францияда, Японияда болгаш өске-даа чамдык чурттарда И. В. Мичуриниң өөнүктериниң ниитилелдери тургустунган. Оон-биле кады «классиктиг генетиканың» талалакчылары турган дыка хөй эртемденнер безин ам боттарының эртем ажыл-чорудулгазын биологияда мичуринчи угланыышкын-биле быжыг хөлбаштырган ийикпе азы «классиктиг генетиканың» шын үзел-бодалынга чедир оларга хамааржып турган чамдык талаларны боттары шүүмчүлеп эгелей бергеннер.

Бүгү-эвилелдің көдээ ажыл-агый эртемериниң В. И. Ленин аттыг Академиязының 1948 чылдың августа болган сессиязының түңнелдерин «Нева» журнал шуут хажыткан. Ук журналга бижээн үүлде мынча деп демдеглээн: «Сессияга биологияның аңгылыг чоруунуң принципин, совет генетика-биле барыын талакы чурттарның генетиказының аразында үндезин ылгалдарны хүлээп көөрүнүң эргежок чугулазының принципин идип үндүрген болгаш амыдыралга чоруткан... «Классиктиг генетиканы» буржуаз эртем деп чарлаан, ынчангаш ол ындыг янзы-биле «хоойлудан дашкаар» апарган.

Совет биологтарга мырыңай-ла билдингир айтырыг талазы-биле пиитилелдің санал-оналын дедир угландырар дээш авторлар ындыг мege бадыткаашкынны кылып турарлар боор. «Биология эртеминиде байдал дугайында» илеткелде-даа, Бүгү-эвилелдің көдээ ажыл-агый эртемериниң В. И. Ленин аттыг Академиязының сессиязының доктаалында-даа айыткан цитатта чугаалап турар үүлдүң дугайында үүү-даа чок болган. Ынчан, 1948 чылдың август сессиязынга-даа, ам-даа безин биология эртеминде өске үүл дугайында чугаа чоруп турган болгаш чоруп турар. Ол болза эртемде удурланышкак ийи мировоззрениелериниң демиселинин дугайында чугаа болуп турар. Совет биологтарга бистиң эртемивис үнелиг, ынчангаш олар ону чүгле марксичи-ленинчи өөредигге, диалектиктиг материализмге үндезилээш хөгжүдерин көзүп турарлар.

Эртемниң хөгжүлдезин анализтевишаан, В. И. Ленин мынча деп бижээн: «...бойдус шинчилээр эртем дүрген депшилгелиг болуп, бүгү адырларга ындыг ханы революсчу өскерлиишкиннин үезин чурттап эртип турар. Философчу түңнелдер чокка бойдус шинчилээр эртемни канчап-даа оюп эртер аргажок» (Ленин, чогаалдар, том 33, арын 208). Эртемден-мичуринчилер ол ленинчи чагыгны эки билирлер.

Генетика — амыдыралдың болуушкуннарының утказын тодарадырынга, организмнериниң болгаш органиктиг делегейниң хөгжүлдезинин дүрүм ёзугаар чоруктарын илередиринге, янзы-бүрү амыдыралчы чорудулгаларны эргелеп башкарарының аргаларын ажылдап кылырынга янзы-бүрү философчу аргалар эң-не тодада илереттинип турар биология эртеминиң ындыг адыры болур. Мичуринчи биология диалектика-материалистиг туруштарда быжыы-биле турып турар болгаш оон ужурунда амыдыралдың хоойлуларын өөренип көөрүнүң аргазынга ол принциптерни камгалап келген болгаш камгалап-даа турар. Ынчалзажок дириг бойдустуң хөгжүлдезинин дугайында идеалистиг болгаш механиктиг билиишкиннерге туттуруп алган турар эртемденнер ам-даа бары илден-дир. Чогум-на ындыг эртемденнерни, эртемге үре-түңнел чок «хос баштыгларны» «Нева» журналдың редколлегиязы бодунуң сумелекчилери кылып алган.

«Совет генетиканың перспективалары» деп үүлде база бир арынгүр чок меге чүве бар. Ооң авторлары болза «геннериң удурланыкчылары (тодаргайлаарга, мичуринчи угланыышкынның талалакчылары) кылып турар чигзиниишкиннерден ангыда биологияның дүрген хөгжүүрүнге чүү-даа киирбээннер» деп бижип турарлар.

Дүжүттүүнүң талазы-биле көстүп көрбээн күзүн тарыыр кызыл-тастың «безостая-1» деп сорттун тургускан, шылгарангай эртемден-мичуринчи, Ленинчи шанналдың лауреады академик П. П. Лукьяненконуң ажылдары бистиң улузувуска калбаа-биле билдингир. Мичуринчи өөредигнин принциптеринге үндезилээш, өстүрүп үндүрген ол тергиин эки сорт чуртта миллион-миллион гектарны эзлээн. Ол сорт ол ышкаш Болгарияның, Венгрияның, Чехословакияның болгаш өске-даа акы-дүңмалышкы чурттарның ховуларынче база үне берген. Кызыл-тастын чаа сортту гектар бүрүзүнден 45—55 болгаш оон-даа хөй центнер тарааны берип, ужуп чыдыптар болгаш бегелеп өртенээр чоруккa удур аажок турштуг болуп турары билдингир.

Сураглыг селекционер, Ленинчи шанналдың лауреазы В. Н. Ремесло кайгамчыктыг түңнелдерни чедип алган. Академик Т. Д. Лысенконуң ажылдап кылганы үнүштериниң ызыгуур салгаар чоруун угланыышкынныг өскертириниң теориязына чепсегленип алгаш, Украинаның мурнуу талакы ховулуг болгаш аргаяш-ховулуг районнарынга база Россия Федерациязының дыка хөй областарынга тааржыр күзүн тарыыр кызыл-тастың бирги класс сорттарын В. Н. Ремесло удаа-дараалаштыр тургузуп турар. Ооң сорттары кышка удур бедик туруштуу-биле база продуктулуу-биле шылгарап турар, оон ужурунда ол сорттар ховуларже дүрген нептереп турар. Чазын тарыыр кызыл-тастың «народная» деп кадыг сорттундан угланыышкынныг өскерилгенин аргазы-биле алдынган, күзүн тарыыр кызыл-тастын «мироновская-264» деп сортун күрүнеин сорт шенелдезинге 1957 чылда дамчыдып берген, ынчаарга ол сорт эрткен чылдың күзүнүнде бир миллион ажыг гектар шелду эзлээн. В. Н. Ремеслонуң шенеп өстүргени күзүн тарыыр кызыл-тастың база бир үнелиг сорту — «мироновская-808» ховуларның делгемнеринче үнген.

Чазын тарыыр кадыг болгаш күзүн тарыыр чымчак кызыл-тастарны хайнакташтырарының база хайнактарны оон ыңай өстүрериниң аргазы-биле күзүн тарыыр кызыл-тастың кадыг сорттарын тургузар талазыбиле Ленинчи шанналдың лауреады, академик Ф. Г. Кириченконуң ажылдары бистиң чуртта улуг ат-алдарны чаалап алган. Ф. Г. Кириченконуң ажылдап турар институдунда академик Д. А. Долгушин чазын тарыыр кадыг кызыл-тастың база бир хевирин тургускан. Ону ол күзүн тарыырының аргазы-биле тургускан. Профессор В. Ф. Хитринский ол-ла арга-биле чазын тарыыр кадыг кызыл-тастан кандыг-даа хайнакташтырылга чокка күзүн тарыыр кызыл-тасты тургускан.

Мичуринчи теоретиктиг байдалдарны ажыглаан чорук болза, хөй үстүг тарымал тооруктун, хөй чигирлиг чигир свёклазының тергиин эки сорттарын, кукурузаның база өске-даа чамдык культураларның үнелиг сорттарын болгаш хайнактарын алыр, ол ышкаш малдың продуктулуг уксааларын өстүрүп үндүрер арганы бистиң селекционерлеривиске берген.

Академик В. С. Пустовойттуң тургусканы тарымал тоорук сорттарының ачызы-биле бистиң чурттувус чыл бүрүде-ле 750 ажыг миллион рубль түңнүг 500 мун ажыг тонна немелде үстү ажаап ап турар. Тарымал тооруктун чаа сорттары колхозтарда болгаш совхозтарда 3,5 миллион ажыг гектарны эзлеп турар. Эртемден-мичуринчи тарымал тооруктун үзүн ССРЭ-де ниитизи-биле 1940 чылда 28,6 хуу турганындан, 1962 чылда 41,2 хуу чедир көдүрер аргалыг болган. Үрезин өзээнде 54 хуу чедир үстүг сорттар ам тургустунган.

Кукурузаның бедик дүжүттүг хайнактарын болгаш сорттарын тургусканы база оларны стерильдиг үндезинге үрезин ажылынче шилчиткени дээш шылгарангай улуг селекционерлер Б. Н. Соколов, А. С. Мусийко, Г. С. Галеев, В. Е. Козубенко, М. П. Хаджинов оларга чоокта чаа Ленинчи шанналдарны тывыскан.

Академик Т. Д. Лысенконуң ажытканы биологтуг хевирлериниң амыдыралының хоойлузу биологияны болгаш көдээ ажыл-агый практиказын улам ыңай хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг болуп турар. ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының генетика институдунуң «Ленин дагларында» экспериментадыг баазазында мыйыстыг бода малдың бедик үскүр-сүттүг, туруштуг ызыгуур салгаар мыйыстыг бода малдың бедик продуктулуг уксаазын тургузар талазы-биле чоруттунуп турар ажылга үстүнде айыткан хоойлуну чайынчаа-биле ажыглаан. «Ленин дагларында» инектер ортумаа-биле беш мун килограмм сүттүгде база сүдүнде 5 хуу үстүгде чыл дургузунда 250 килограмм сүт үзүн берип турар.

Коммунистиг партия эртемденниниң ажылын бедии-биле үнелеп турар. Оларның ажылынга кайгамчыктыг үнелел СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1963 чылдың январвда хүлээп алган, «Биология эртемин улам ыңай хөгжүдер болгаш ооң практика-биле харылзаазын быжыглаар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалынга бердинген.

«Мичуринчи угланыышкынның совет биологтары улуг чедиишкиннерни чедип алган болгаш генетиканың, селекцияның база үрезин ажылының талазынга, ылаңгыя ызыгуур салгаар чорукту болгаш ооң өскерлиичел чоруун эргелеп башкарарының айтырыгларынга кол черни эзлеп, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң теориязынга болгаш практиказынга боттуг салыышкынны киирреннер. Аңаа үндезилээш, совет эртемденнер селекция-үрезин ажылдыг, агротехниктиг дыка хөй чаа аргаларны ажылдап кылган болгаш көдээ ажыл-агый практиказында ажыглап турар» — деп доктаалда чугаалап турар.

Бо үнелээшкин болза, «Нева» деп журнал бодунуң үүлү-биле мичуринчи угланыышкынга берген үнелелден дыка ырак болуп турар.

Амыдыралдың байдалдары органиктиг делегейниң хөгжүлдезинге кол үүл болурун барымдаалап турар биология эртеминге мичуринчи угланыышкынны улам ханы хөгжүдеринің эргежок чугулазын партияның болгаш чазактың доктаалында айтып турар. Ооң-биле кады биология эртемниериниң бүгү комплексизин хөгжүдериниң эргежок чугулазын база айыткан. «Ол эртемнериниң кол сорулгазы болза, амыдыралдың болуушкуннарының утказын тодарадыры, органиктиг делегейниң хөгжүлдезинин биологтуг дүрүм ёзугаар үүлдерин илередири, дириг амытанның физиказын, химиязын шинчилеп өөренири, амыдыралчы чорудулгаларны, ылаңгыя бүдүмелдер солчулгазын, организмнериниң ызыгуур салгаар чоруун болгаш организмнериниң угланыышкынныг өскерлиишкиннерин эргелеп башкарарының янзы-бүрү аргаларын ажылдап кылыры болур деп саналар» — деп, доктаалда чугаалап турар. Бо бүгү сорулгаларны чедиишкинниг, үрүтүнелдиг шиитпирлээри бир эвес эртемденнер боттарының шинчиледдеринге биологияда материалистиг, мичуринчи угланыышкыннарның үзел-бодалын барымдаалаар, үүгле ындыг байдалда болдунар.

Дириг амытанның физиказының болгаш химиязының талазы-биле шинчиледдер болза, биология эртемин хөгжүдеринге баштайгы белеткелышкаш эргежок чугула үүл болур дээрзин эртемденнер билип турар. Ындыг болза-даа ол шинчиледдер-би-

(Төнчүзү 4-кү арында).

Эртемденнериҥ делегей конгрези

ГААГА. (СЭТА). Генетика талазыбиле XI делегей конгрези Схевенингенде сентябрь 2-де ажыттынган. Конгрессте 52 чурттарныҥ 1500 ажыг эртемденнери киржип турар. Конгресстиҥ ажылында совет эртемденнериҥ төлөөлери база киржип турар.

Конгресс сентябрь 10-га чедир үргүлчүлөөр.

Британ тред-юнионнарныҥ конгрезиниҥ ажыттынганы

БРАЙТОН. СЭТА-ныҥ тускай корреспондентизи В. Чуксеевтиҥ дамчыдып турары болза:

Британ тред-юнионнарныҥ 95-ки конгрези бодунуҥ ажылын Брайтонда сентябрь 2-де эгелээн. Профэвилеллериниҥ 8.315.000 кежигүннерин төлөөлөөн 975 делегаттар Англияныҥ бүгү булуннарындан келген, конгрессте даштыкы аалчылар, журналистер база олуржуп турар.

Сентябрь 6-га чедир үргүлчүлөөр конгресстиҥ киржикчилериниҥ кичээнгейиниҥ төвүнде—англи ажылчыныҥ аҥгыны дүвүредип турар экономиктиг болгаш политиктиг чүгула айтырыглар тургустунган. Ажылчы чоннарныҥ эрге-ажыктарынче бүдүрүлге ээлериниҥ болгаш чазактыҥ шаап халдаашкынынга удур, ажыл төлевирин бедидер болгаш ажыл неделязын кызырар дээш, ажылдаар эрге дээш демиселдиҥ айтырыглары конгресске төлөөлекчилериҥ ээкелгени чер-чер организацияларыныҥ чаргыларында калбаа-биле илереп турар.

Делегейниҥ дүшкүүрлүг чоруун улам ынай чавырыллырарын, чепсегленишкинни дүжүрерин болгаш делегей садыын хөгжүдерин чедип алыр дугайында калбак массаларныҥ чүткүлү ол документилерде тодаргай илереп турар.

Сентябрь 2-ниҥ эртенинде конгресстиҥ ажылдап турары бажыныҥ чанында ооҥ киржикчилери калбак массаларныҥ байдалынга аар-берге салдарны чедирип турар консервативтиг чазактыҥ экономиктиг политиказынга удурланыышкынны медеглээр дээш чурттуҥ янзы-бүрү районнарындан келген төлөөлери-биле ужурашкан. Ылангыя аныяктарныҥ ортузунда ажыл чок чоруктуҥ хөйүн көргүзүп турар чурагайларны бижээн плакаттарны олар тудуп алгаш келген.

Конгресс БКТ-ныҥ чиҥгине чөвүлелиниҥ киирген илеткелин чугаалажып көөрүн эгелээн.

Англияныҥ ДХМ-ниҥ төлөөлекчизиниҥ медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). ГДР-ниҥ төлөөлекчилериниҥ Англияже болгаш НАТО-нуҥ өске-даа чурттарынче алынчорук кылырынга хамаарыштыр кызыгаарлаашкыннар болза НАТО-нуҥ кежигүннериниҥ дүгүржүп алган политиказыныҥ түннеди болуп турар чүве деп айыткан турар медеглелди Англияныҥ даштыкы херектер министерствозу парлап үндүрген.

ДХМ-ниҥ медеглелинден илереп турары-биле алырга, НАТО-нуҥ ГДР-ге хамаарыштыр ол өжөөтен политиказынга дүүштүр даштыкы херектер министри лорд Хьюм боду болза Берлиниҥ ансамбль театрыныҥ (ГДР) ийи артистериниҥ Эдинбург фестивалынга киржири-биле Англияже чоруурун чөпшөөревес деп шиитпирни хүлээп алган.

Испаниянып Компартиязынып ТК-зынып медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Испаниянып Коммунистиг партиязынып Төп Комитединиҥ «Юманите» солунда парлап үндүрген медеглелинде чугаалап турары болза: «Тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынныҥ идеязын деткиир чорук бүгү делетейде тайбынныҥ хөрөөнге испан коммунистерниҥ бараан болур, фашистиг дарлаттан Испаниянып хосталырынга ӧҥ таарымчалыг байдалдарны турғузар дээн ол болур».

Кыдаттыҥ Коммунистиг партиязынып улуттукчуларында тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынныҥ политиказы империализмге дарлаттырган улустарныҥ хосталырынып хөрөөнге кандыг-бир шаптыкты азы моондакты чедирип турар дээр боттарынып хоозун идеязын бадыткаар кандыг-даа фактылары чок болурун демдеглээш, Испаниянып Коммунистиг партиязынып ТК-зынып айтып турары болза: херектиҥ байдалы оон мырынай сыр өске болуп турарын барымдаалар чугаалап турар. Тайбын кожа-хелбээ догуннаашкын чүгле моондак болбайн турар эвес, харын база дарлаттырган улустарныҥ демиселинге, оларныҥ тиилелгезинге үндезин болуп турар.

Социалистиг чурттарныҥ чорудуп турары тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынныҥ политиказы кыдат улустуҥ маадырлыг революсчу демиселинге моондак болбаан, харын аныяк революсчу Кыдатты боой тудар дээр империализмниҥ агрессчи планнарынга моондак болган дээрзин Испаниянып Коммунистиг партиязынып Төп Комитеди сагындырып турар.

Тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынныҥ политиказы-биле боттарынып чөпшөөрежип турарын сөс кырынга медеглевишаан, «кыдат эштер херек кырынга бодунуп ёзулуг уткашынарын өскертип турар. Ленинчи политиканып ол кол принцивин болгаш бүгү революстуг демиселге ооҥ ойнап турар ролюн хажыдып турар» деп, Испаниянып Коммунистиг партиязынып Төп Комитеди демдеглээн.

«Генерал Франконуҥ диктатурازынга удур аар-берге демиселди чорудуп турар испан улус делегейниҥ дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынныҥ чедиишкиннери франкочу ёзу-чурумнуҥ бүстүп дүжериҥ дүргедедип, бистиҥ чуртувуска демократияны турғузар дээш демисежип турар күштерге идигни берип турарын бодунуҥ дуржулгазындан билир» дээрзин Испаниянып Коммунистиг партиязынып медеглелинде оон ынай демдеглеп турар.

«Тайбын кожа-хелбээ догуннаашкын дээш демисежири дээрге, бистиҥ чурттап турар үевистиҥ кол-утка шынары болур капитализмден социализмче шилчилге термоядролуг дайынныҥ халавынче кижи төрелгетенни империализм кир тыртып шыдавас чорук-биле боттанган турзун дээш демисежир дээни ол. Боттарынып төөгүлүг хүлээлгезин күүседир төлөөде коммунистиг партияларныҥ бирги чергениҥ сорулгазы болза, термоядролуг дайынны баш удур болдурбас дээш улустарныҥ демиселин организастаар болгаш баштаары болур деп чүвени кыдат эштер билбейн турар-дыр. Тайбыҥны камгалаарынче ӧҥ калбак улус массаларны мобилизастаары улустарныҥ революстуг демиселинин, империализмге удур демиселдиҥ шиитпирлиг үүлү болурун олар билбейн турар-дыр» деп медеглелде чугаалап турар.

МОЗАМБИКТИҥ УЛУЗУ ДЕМИСЕЖИП ТУРАР

КАИР. (СЭТА). Лоренцо-Маркестиҥ докерлериниҥ ажыл соксадыышкыны Мозамбикке Салазарныҥ колониалдыг эразыныҥ төөриниҥ эгези болуп турар деп, Мозамбиктиҥ национал-демократтыг эвилелиниҥ Каирде африкан каттыжыышкында төлөө чериниҥ парлап үндүрген медеглелинде чугаалап турар. Бистиҥ улузувус демиселче көдүрүп үнген болгаш тиилелгеге чедир демисежир апаар деп, медеглелде демдеглеп турар. Мозамбикти Португалияга хевээр артырарынга ужур-дүржок аажылаашкыннар-даа, дөртен муҥ кижилиг армия-даа Салазарга дузалап шыдавас.

Мозамбиктиҥ административтиг төвү Лоренцо-Маркестиҥ 3 муҥ докерлериниҥ ажыл соксадыышкыны августуҥ төнчүзүнде эгелээн. Ажыл соксатканнар экономиктиг негелделерни илип үндүрген. Медеглелде чугаалап турары-биле алырга, португали шаажылакчылар ажыл соксатканнарны кадыг-дошкуҥ-биле аажылап турар. Баштайгы медээлер ёзугаар алырга, колонизаторлар 53 кижини өлүрген болгаш чүс-чүс докерлерни тудуп хоруглаан.

Улустуҥ хосталгаже чүткүлүн базарын орадаштыышаан, диктатор кандыг-даа кем-херекти үүлгедириндеҥ чалданмайн турар. 1956 чылда Лоренцо-Маркестиҥ докерлериниҥ ажыл соксадыышкынын базарыныҥ үезинде 49 кижини өлүрген. 1960 чылда салазаржы шериглер Муадке ажыл соксаткан 600 африканнарны араатанзыг ёзу-биле баскан. 1962 чылда Ксинаванга чигир плантацияларынын 25 африкан ажылчыннары салазаржы полициянын холундан өлген.

Хан төгүүшкүнүҥ өлүрүкчү чорук турза-даа, Мозамбикте национал-хосталгалыг шимчээшкин хүн келген тудум калбарып турар деп, ук медеглелде онаалап демдеглеп турар. Мозамбиктиҥ улузу кулланыышкынынын илчирбезин үзе тыртарынга болгаш хосталганы чедип алырынга бүрүн шиитпирлиг.

Фашист өлүрүкчүнү судтап эгелээн

БОНН. (СЭТА). СС-тин штурмбанфюрери чораан Отто Брадфиштин хөрөөниҥ талазы-биле суд чорудулгазы сентябрь 2-де Ганноверге эгелээн. Делегейниҥ ийнги дайынныҥ үеинде 85.700 кижини өлүреринге киришкени дээш ону буруудадып турар. Гестапонуҥ Лодьга удуртукчузу турган Брадфиш Лодьдан 15.700 еврейлерни нацистериҥ албадал лагерьлериниҥ газ камераларынче чорударынга дузалап турган. Мооҥ-биле кады суд «еврейлер херектериниҥ» талазы-биле Брадфиштиҥ дузалакчызы турган Гюнтер Фукстуҥ хөрөөн база көрүп турар. Геттодан газ камераларынче 70 муҥ кижини чорудуп, аная өлүргениҥе киришкени дээш ону буруудадып турар. Фукс боду 46 кижини боолап өлүрген.

Янзы-бүрү чурттардан 100 ажыг херечилер судка өүүн бээрлер. Суд каш-каш неделяда үргүлчүлөөр апаар.

Совет Эвилелинге 15.000 кижини өлүреринге киришкени дээш Брадфишти 10 чылла албадалдыг ажылга олуртур деп 1961 чылдың июльда шиитткен турган. Ооҥ кемниг үүлгедиглериниҥ дугайында чаа медээлер алдынганы-биле холбаштыр ол база катап судта кирген.

СОЛУН КОНЦЕРТ

ССРЭ-ниҥ Улуг театрыныҥ артистериниҥ концертин көөрүн кызылчылар четтикпейи манап турганнар. Дөрт хүнүҥ концертиниҥ билеттерин чон каш-ла шак иштинде садып апкан турган. Бистиҥ Төрөөн чуртувустуҥ найысылалы Москвадан келген артистериниҥ концерти бо хүнерде муҥ-муҥ кызылчыларыныҥ сонуургалын хайныктырып турар.

Аалчыларныҥ баштайгы концерти сентябрь 3-те республиканыҥ хөгжүм-шии театрында эгелээн. Концерттиҥ башкарыкчызы сценага үүнүп келгеш, аныяк Тыва республиканыҥ ажылчы чоннарынга ССРЭ-ниҥ Улуг театрыныҥ бүгү артистериниҥ чүректиҥ ханызындан чедирген изиг байырын дамчыдарга зал сыныпас көрүкчүлериниҥ диниттиг алыш часкаашкыны чангыланы берген. Хөлбеҥ ногаан көжеге-даа ажыттынган. РСФСР-ниҥ алдарлыг артизи Мариана Боголюбская биле артист Леонид Швачкин сценага үүнүп келгеш, ээлгир, чараш көрүштүг танцылап эгелээн.

Аалчылар делегейге сураглыг, классиктиг балет танцылардан үзүндүлерни танцылап, чүс-чүс көрүкчүлериниҥ сонуургалын, магадаашкынын чаалап ап турганнар. Алдар-сураглыг композитор П. Чайковскийниҥ бүгү нуургалын хайныктырып турар.

Аалчыларныҥ баштайгы концерти сентябрь 3-те республиканыҥ хөгжүм-шии театрында эгелээн. Концерттиҥ башкарыкчызы сценага үүнүп келгеш, аныяк Тыва республиканыҥ ажылчы чоннарынга ССРЭ-ниҥ Улуг театрыныҥ бүгү артистериниҥ чүректиҥ ханызындан чедирген изиг байырын дамчыдарга зал сыныпас көрүкчүлериниҥ диниттиг алыш часкаашкыны чангыланы берген. Хөлбеҥ ногаан көжеге-даа ажыттынган. РСФСР-ниҥ алдарлыг артизи Мариана Боголюбская биле артист Леонид Швачкин сценага үүнүп келгеш, ээлгир, чараш көрүштүг танцылап эгелээн.

Аалчылар делегейге сураглыг, классиктиг балет танцылардан үзүндүлерни танцылап, чүс-чүс көрүкчүлериниҥ сонуургалын, магадаашкынын чаалап ап турганнар. Алдар-сураглыг композитор П. Чайковскийниҥ бүгү делегейге билдингир «Куулуг хөл» деп классиктиг балединдеҥ үзүндүлерни болгаш өске-даа танцылар, балеттерден үзүндүлерни күүсеткилээн. РСФСР-ниҥ алдарлыг артистери Мариана Боголюбскаяныҥ, Нина Симонованыҥ, Юрий Гофманныҥ, Мира Редкинаныҥ, артистер Леонид Швачкининиҥ, Георгий Тарабановтуҥ чараш, көрүштүг танцылары улуг сонуургалды хайныктырып турар.

Концерттиҥ база бир онзагай үүлү болза оларныҥ хөгжүмнүг үделгезин кончуг эки кылдыр таарыштырып кылганы болур. Каш-ла кижи составтыг хөгжүмчүлер кайгамчык, уран мергежил-биле ойнап турганнар.

Чуруктарда: «Куулуг хөл» деп балеттен үзүндү болгаш хылдыг хөгжүмчү Исай Швейцер.

Т. САЯН-ООЛ.

Фотолары С. Феоктистовтуу.

Совет эмнелге препараттары бүгү делегейге калбаа-биле билдингир. Японияга полиомиелитке удур вакцинаны сыныртырын чоруткан. Уруглар совет дириг вакцинаны алган. Вакцинаны сыныртырын эгелээн соонда, полиомиелит-биле аарыыр чорук дыка кызырылган.

ЧУРУКТА: Токионуҥ школаларыныҥ бирээзинге уруглларга вакцинаны сыныртып турары.

Фото Джапэн Пресс — СЭТА-ныы.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҤ байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур, кыска чаашкыннар чаар. Хаг ой-тавындаазындан чоорту дыңыыр. Агаарныҥ температуразы: республикага — 11—15, а Кызылга — 14—15 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Читкен фотография» 10, «Диплом чок душтук» 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10, «Цирк артистери» (делгем экранныг) 11.15, 1.15, «Оларга дээр чагыртып турар» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Каин XVIII» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өг-бүлениҥ чажыды» (делгем экранныг) 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Чоокшулашпас» (1-ги, 2-ги серилялары) 5, 7.30 шактарда.

КИШ-КУЛАА

Киш-кулаа — чавыс, үргүлчү иогаан турар чадаҥ үнүш. ол ССРЭ-ниҥ аргалыг черлериниҥ доозазында үнүп турар. Ооҥ хүренкызылгыр кадыныҥ амданы ажыгзымаар чигзиш кыннып турар болгаш кыжыраҥ. Ооҥ сызылган чулуун сутта холупкаш сускунга ижерге дыка эки. Бо каттa бензойная кислота бар болганындан ону үр шыгжап болур. Киш-кулааныҥ кадын иритпес чорукка ажыглаар.

Ынчаарга медицинага ооҥ кыдыглары бүрүдчек, төгериҥ, адаа талазы тарлан шокар бүрүлерин ажыглап турар. Оларны ук кат сывы чечектелип эгелей бергенде май — июнь айларда (Кыдыкы Соҥгу чүкке ооҥ арай орай) азы чазын эрте хар адаандан чыып алыр. Чаян ийикпе, азы күзүн чыгган бүрүлер хүрерип бахсырай бээр. Ону чылыг, карааҥыладып каан черге кургадыр. Киш-кулааныҥ бүрүзүн сутта ханды кылып ажыглаар. 200 грамм суттэ 20 грамм бүрү херек. Хүнде улуг омаштап 3 — 4 катап ижер.

Киш-кулаа бүрүзүнүҥ хандызы антисептиктиг шынарлыг болгаш сидик кыстыктырар. Оон ыҥай ындыг хандыны куду олурту берген таварылгада ижин чазалдырып хаара тырттарынга хереглеп турар. Улустуҥ медициназында киш-кулаа бүрүзүн бүүрек аарынга, хоочураан чөдулге болгаш өт ажылын эжижидериге ажыглап турар.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҤ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ОЙНААШКЫН ТИРАЖЫНГА КИРЖИҥЕР!

Акша-бараан лотереязының 30 көпеек өртектиг чаҥгыс биледибиле «Москвич» деп чиик автомашинаны азы «Планета» деп мотоциклди, пианинону азы холодильникти, дааранылга база хеп чуур машинаны болгаш өске-даа үнелиг эт-херенселдерни ойнап ап болурун билир болгай силер.

Тиражка 2.800.000 ойнаашкыннар таваржыр, ооҥ иштинде 1.521.230 рубль түҥнүг 18.270 эдилел-херенселдер ойнаашкыннары, 3.728.770 рубль түҥнүг 2.781.730 акша ойнаашкыннары бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзааның бүдүрүлгелериндеҥ, кинотеатрларныҥ, клубтарныҥ, автовокзалдарныҥ болгаш аэропорттуҥ кассаларындан садып ап болур.

Ойнаашкыннарныҥ тиражы 1963 чылдың сентябрь 8-те Калинин хоорайга болур.

Хамаатылар! Лотерея билеттерин садып алыҥар!

Ойнаашкыннарныҥ тиражынга киржиҥер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҤ ЭРГЕЛЕЛИ.

Биология эртеминде нүүлдээшкинге удур

(Төнчүзү. Эгези 2—3-кү арыннарда).

логтуг онзагай үүлдерни өөренип көөрүн, амыдыралдың болуушкуннарының утказын илередирин болгаш органиктиг делегейниҥ хөгжүлдезинин биологтуг дүрүм ёзугаар үүлдерин дилеп тыварын солуп канчаптаа болбас. Ынчаарга ооҥ-биле кады генетикада ёзу барымдаалар, идеалисчи үзел-бодалдарныҥ талалакчылары чогум-на ол сорулгаже эртемни киир идип турар. Ол бодунуҥ илерээшкининиҥ «Нева» журналга парлаттынган үүлге тыпкан.

Ындыг оралдажыышкын сөөлгү үеде чамдык капиталистиг чурттарда калбаа-биле нептерей берген. Чамдык даштыкы эртемден-биологтарныҥ талазындан биологияны камгалаары дээш ыыткыр үннер дыңналып турары халас эвес. Сураглыг америк эртемден Б. Коммонер «Эртем» деп журналга парлаттынган «Биологияны камгалаары» деп бодунуҥ үүлүнге АКШ-та биологтуг шинчилелдер дыка кызырлып турар, ол чорук эртемге хора чедирип турар, ынчаарга талантылыг аныяк кижилер эртемниҥ ол адырынче барбайн турарындан биологияга улам улуг когарал келир үеде таваржыр апаар деп айтып турар.

«Нева» журналга парлаттынган үүлдериниҥ авторлары ол алдагдалдыг орукче бистиҥ биология эртемивисти киир идерин күзеп турарын билип алыры белен-дир. Ындыг оралдажыышкынчар бистиҥ чуртка чедиишкинниг болуп болбас-ла ыйнаан, харын. Ынчалзажок ол оралдажыышкыннар хоралыг, чүге дээрге олар хөй-ниитиниҥ санал-оналын шын эвес орукче угландырып, аныяктарныҥ чамдык кезиниҥ, дуржулга чок шинчилекчилериниҥ кичээнгейин биология эртемнерин хөгжүдериниҥ өйү келген сорулгаларындан чартыктырып болур.

«Классиктиг генетиканың» практиктиг чедиишкиннерин «Нева» деп журналда үүлге мактап турар. Ындыг болза-даа авторларныҥ көргүскен чижектери бир-ле болза ажыл-херектиҥ утказын чедир билбезиниҥ дугайын, бир-ле болза совет номчукчуну будулгаазынче киирер чүткүл дугайын херечилеп турар. Чижээ, ук үүлде хайнак кукуруза дугайында хөй үүлдү киирген. Ол харын багай эвес-тир. Чүгле багай чүве болза, олар ол дугайында шын эвес бижип турары болур.

Хайнак кукуруза талазы-биле ажыл «классиктиг генетиканың» үзел-бодалдары-биле холбашкан чүве дээр аян-биле билди чок кижилерни бүзүредирин журналга парлаттынган үүлдериниҥ авторлары оралдажып турар. Ынчалзажок америк генетик Дж. Шелл (оларныҥ оорганының чылдак хап турары) хайнак кукурузаныҥ күчүзүнүҥ дугайында (гетерозис дугайында) чүҥ-даа бодавайн, мырыцай өске сорулгага бодунуҥ дуржулгазын кылып турганы билдингир. Гетерозистиҥ болуушкунунга ол таварылга болуп таваржы берген, ону тодарадырын оралдажып тургаш, «мырыцай-ла менделевчи эвес, харын дарвинчи тайылбырга эллээн дөмей тайылбырны кылганын ол боду бижээн.

«Классиктиг генетика» дээр үүвениҥ талалакчылары хайнактаашкынныҥ, ылаҥгыя кукуруззаныҥ боду бурулаар шугумнарының талазы-биле эки түннелдерни амга чедир тодарадып чадап кааннар.

Үнүштериҥ хайнак күчүзүнүҥ болуушкуннарын ёзулуг эртем ёзузу-биле билир чорукту бистиҥ мичуринчи биологиявыс организмнериҥ амыдыралчы чоруунуҥ дугайында өөредигни барымдаалап чедип алган.

«Нева» журналда үүл болза, чүзүн-баазын медээ хевирлиг бадыткаашкыннар болгаш алдагдалдыг үүлдер-биле долдунган, ол болза ук үүлдүҥ авторлары биологтуг болуушкуннарныҥ чогум утказын билбезиниҥ дугайын, амыдыралды билбезиниҥ дугайын херечилеп турар.

Эртемге үндезилеттинген үүлдер бар черни журналга парлаттынган үүлден тывары берге. Ол болза кадык эвес сенсациялыг чорукту ҥайдалын турзуп база хөй-ниитиниҥ санал-оналын будуллуруп, дедир тыртып турар үүлдериниҥ бир янзы бак хевири-дир.

«Биология эртемин улам ынай хөгжүдер болгаш ооҥ практика-биле харылзаазын быжыглаар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ныҥ болгаш ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ доктаалы болза, материалисчи мичуринчи теория-биле чепсегленген эртем кадрларын биология адырынга белеткээриниҥ эргежок чугулазынче ойза кичээнгей салган. Өөреникчи аныяк өскен биология эртеминде будулгаазыннар-биле танышса, диалектиктиг материализмниҥ туруштары-биле оларны үүгүмчүлекчи ёзу-биле чырытса чогуур, ындыг болза-даа кол кичээнгей болза амгы, тодаргайларга совет чогаадыкчы (мичуринчи) дарвинизмни, амгы үениҥ, тодаргайларга мичуринчи генетиканы башкылаарынче угланган турар ужурлуг. Ооҥ-биле кады «Нева» журналдың үүлү аныяктарны дедир тыртып, эртем кадрларын шын белеткээринге шаптыктап турар.

Бистиҥ эртемивис мындыг шапкын хөгжүп турар үеде чамдык эртемденнер биология эртеминин чугула айтырыгларына эрги, алдагдалдыг идеологтуг туруштарда турар чорук канчап болу бергенил? Кол чылдагаанныҥ бирээзи — оларныҥ биологтуг шинчилелдери социалистиг көдээ ажыл-агый практиказынан хоорулчак чоруунда. «Классиктиг генетика» дээр үүвениҥ төлөөлекчилери кандыг-бир үүве-биле көдээ ажылдагый бүдүрүлгезинге дузалаар бис деп үжен чыл иштинде аазап келгеннер. Чылдар-даа, он-он чылдар-даа эртип-ле турар, а аазаан үүлдер чок. Колхозтар болгаш совхозтар эртемнин ол «классиктериндеҥ» көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин продуктулуун бедидериниҥ хөрөөнге кандыгдаа дуза албайн турарлар.

Практикадан хоорулчак эртем хоозун чорукче хуула бээр, ынчаарга ол болза, ооҥ иштинче идеализм болгаш механизм нептерей киреринге таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Бистиҥ чамдык эртемденнеривистиҥ дириг бойдус хөгжүдезинин дугайында шын эвес билиишкиннериниҥ өске бир чылдагааны болза идеалисчи, бейсман-морганисчи өөредигнин туруштарында турар даштыкы эртемнин мурнунга чудуп турары, даштыкының шинчилелдерин шугумчүлекчи арга-биле көөрүнүҥ орнунга ындыг эртемденнер «делегейниҥ биология эртеми-биле» боттарынып төреддешкек чоруун чүүден-даа артык бедик тургузуп турарлар. Ооҥ-биле кады «классиктиг генетиканың» ажылларын ажыл-ишчи, принципиалдыг шугумчүлээрин олар болза, оларны дорамчылаарынын оралдажыышкыны кылдыр хүлээп ап турар.

Мичуринчи өөредигни ыыттавайн, ону идеалисчи менделевчи-морганчы өөредигте бараан болур кылдыр хуулдурарын оралдажып турарын амгы үениҥ менделизминин-морганизминин характерлиг шынарларынын бирээзи кылдыр көрбес аргажок.

Эртемде материализмниҥ идеализм-биле тайбын догуннаашкыны турып болбас дээрзин совет эртемден бүрүзү билир болгай. Ооҥ ужурунда генетикада мичуринчи угланыышкын «классиктиг генетиканың» реаксылыг үзел-бодалын шиитпирлии-биле аткаар октап турар. «Нева» журналда үүлдериниҥ авторлары мичуринчи материалистиг генетиканың перспективазын «классиктиг генетиканың» идеалисчи үзел-бодалы-биле ооҥ каттыжары кылдыр көрүп турарлар. Биологияга ындыг эптежикчи чорукту болдуруп болбас. Ынчангаш «Нева» журналга парлаттынган, «Совет генетиканың перспективалары» деп үүлдү алдагдалдыг болгаш бистиҥ эртемивиске хоралыг деп санаар-херек.

(«СЕЛЬСКАЯ ЖИЗНЬ» СОЛУНДАН).

РЕДАКЦИЯНЫҤ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко-кудумчузу, бажын № 3. Телефоннары: Редакторнуҥ 24 — 63, редакторнуҥ оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология киллизинин 37 — 13: харыысалгалыг секретарының 23 — 35, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин болгаш партийжи амыдырал киллизинин 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезинин болгаш партийжи амыдырал киллизинин 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериниҥ 21 — 27, иштики информация киллизиниҥ 20—60, бухгалтериянын 31 — 75, корректорларнын 21 — 47, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01319. Культура министерствозунун типографиязы